

Drava Region Unified Planning Toolkit

DUPLO

MAGYARORSZÁG - HORVÁTORSZÁG IPA HATÁRON ÁTNYÚLÓ EGYÜTTMŰKÖDÉSI PROGRAM

ÁLTALÁNOS KERETTERV A DRÁVA-RÉGIÓ SZÁMÁRA

Az IPA HUHR 1101/2.1.4/0014 projekt záródokumentuma

Pécs - Eszék - Csáktornya
2014

A projekt a Magyarország-Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Programban, az Európai Unió társfinanszírozásával valósul meg.

Jelen dokumentum az Európai Unió pénzügyi támogatásával készült. A dokumentum tartalmáért a DUPLO projekt (IPA CBC HU-CRO) végrehajtásában résztvevő projekt partnerek felelnek, és az nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió álláspontját. A dokumentum a folyamatban lévő kutatásban részt vevő DUPLO projekt partnerek álláspontját tükrözi, és célja, hogy a projekt-térsegre készített tervekkel kapcsolatban vitát váltson ki és kritikai észrevételeket eredményezzen.

A projekt és a jelen dokumentum az alábbi partnerek együttműködésével jött létre:

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete - vezető kedvezményezett (KRTK)

Eszék-Baranyai Regionális Fejlesztési Ügynökség (RRA)

Csáktornya Városi Fejlesztési Ügynökség (ČakRa)

Dél-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság (DDVIZIG)

Szerzők:

Póla Péter, Varjú Viktor, Gyüre Judit, Biljana Đanković, Brigita Ivoševac, Ana Nemet Đurđević, Matija Moharić, Schubert József, Sindler Csaba

Szerkesztette: Suvák Andrea

Térképek és ábrák:

Fonyódi Valéria
Dombi Péter
Szabó Tamás

Design és tördelés:

Neno Kern

© KRTK, RRA, ČakRa, DDVIZIG, 2014.

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete, Pécs

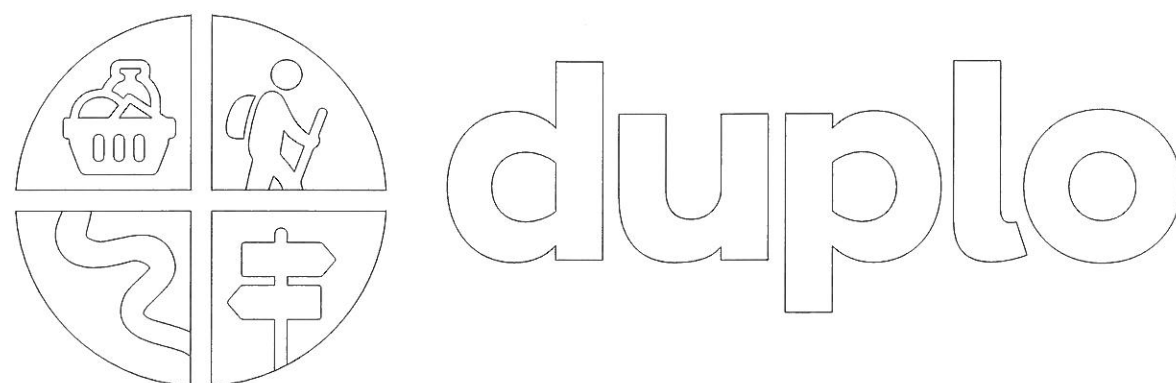
ISBN: 978-963-9899-83-4

Kapcsolatfelvétel:

Suvák Andrea (projektvezető), MTA KRTK 7621 Pécs, Papnövelde u. 22., suvak@rkk.hu
Biljana Đanković, RRA SiB 31000 Osijek, Stjepana Radića 4., biljana.dankovic@obz.hr

Tartalom

ELŐSZÓ	5
BEVEZETÉS	6
I. A TERV ELMÉLETI ALAPJAI	8
1. A (HATÁRON ÁTNYÚLÓ) TERVEZÉSI RÉGIÓK GONDOLATA	8
2. HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉS TÖKÉBEN SZEGÉNY VIDÉKI TÉRSÉGEKBEN	10
II. HELYZETELEMZÉS	13
1. HELYZETELEMZÉS A STATISZTIKAI ADATOK ALAPJÁN	13
2. A MEGLÉVŐ TERVEZÉSI DOKUMENTUMOK ÉRTÉKELÉSE.....	33
3. A LEADER HELYI AKCIÓCSOPORTOK VEZETŐIVEL KÉSZÍTETT INTERJÚK TAPASZTALATAI	45
4. A HELYZETELEMZŐ FEJEZETEK ÖSSZEFOGLALÁSA	48
III. VÍZKÉSZLETEK ÉS VÍZHASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEK A DRÁVA-TÉRSÉGBEN-FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK	49
IV. A DRÁVA-TÉRSÉGRE JAVASOLT STRATÉGIAI MEGKÖZELÍTÉSEK	52

Előszó

A Dráva-térség, annak ellenére, hogy egységes földrajzi egység, számos közigazgatási terület között oszlik meg, és sok intézmény hatáskörébe tartozik (Nemzeti Park, Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség, különböző közigazgatási egységek). Emellett a térséggel sok különböző típusú fejlesztési terv foglalkozott már, elsősorban három megközelítésben: turizmus, természetvédelem és helyi fejlesztések.

A projekt fő célja a térségre készült nagyszámú terv és fejlesztési koncepció felülvizsgálata és egyeztetése, illetve azoknak a jelenlegi helyi igényekhez és korlátokhoz történő igazítása volt. A DUPLO projekt egyrészt áttekintette a projekttérsége érvényes fejlesztési terveket, másrészt pedig célként tűzte ki egy olyan új, átfogó tervezési keret megalkotását, amely az egész térséget egységes egésként kezeli. Ezt a keretet a partnerek dolgozták ki, az érintett helyi szereplők tapasztalata és motivációi alapján.

A jelen dokumentum a következő program keretén belül került kidolgozásra: „Egységes Tervezési Eszköz a Dráva-térségre” (Drava Region Unified Planning Toolkit), DUPLO, IPA Magyarország–Horvátország Határon Átnyúló Program (Cross-border Programme Hungary–Croatia) (IPA HUHR 1101/2.1.4/0014). A DUPLO projekt egy Horvátország–Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Projekt, amely 2013 április 1-én indult és összesen 16 hónapig tartott.

A projektben részt vevő partnerek a következők voltak: a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpontja (vezető partner); Szlavóniai és Baranyai Területfejlesztési Ügynökség; Čakovci Városfejlesztési Ügynökség; illetve a Dél-Dunántúl Vízügyi Igazgatóság. A Dél-Dunántúl Regionális Fejlesztési Ügynökség, a Baranya Megyei Önkormányzat és a Horvátországi Vízügyi Igazgatóság a projektek társult partnerként támogatta.

A projektben kísérleti térségként négy Helyi Akciócsoport, HACS (Local Action Group, LAG) vett részt. A projekt során intenzív együttműködés folyt velük, amely során kifejtették a térség vidékfejlesztési lehetőségeivel kapcsolatos véleményüket. A négy HACS az alábbi volt: a magyar oldalon a Rinya–Dráva Szövetség és a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület, a horvát oldalról pedig a Baranja-i HACS és a Središnje Međimurje-i HACS.

¹ A térség lehatárolása maga is a projekt egyik feladata volt; elsődlegesen a Dráva folyó északi, illetve déli partja menti 40-40 kilométeres térségről van szó, mind horvátországi, mind magyarországi területekkel.

² A projekt a 3. pályázati felhívás: Közös tervezés, stratégiák, programok 2.1.4. tevékenységének része.

BEVEZETÉS

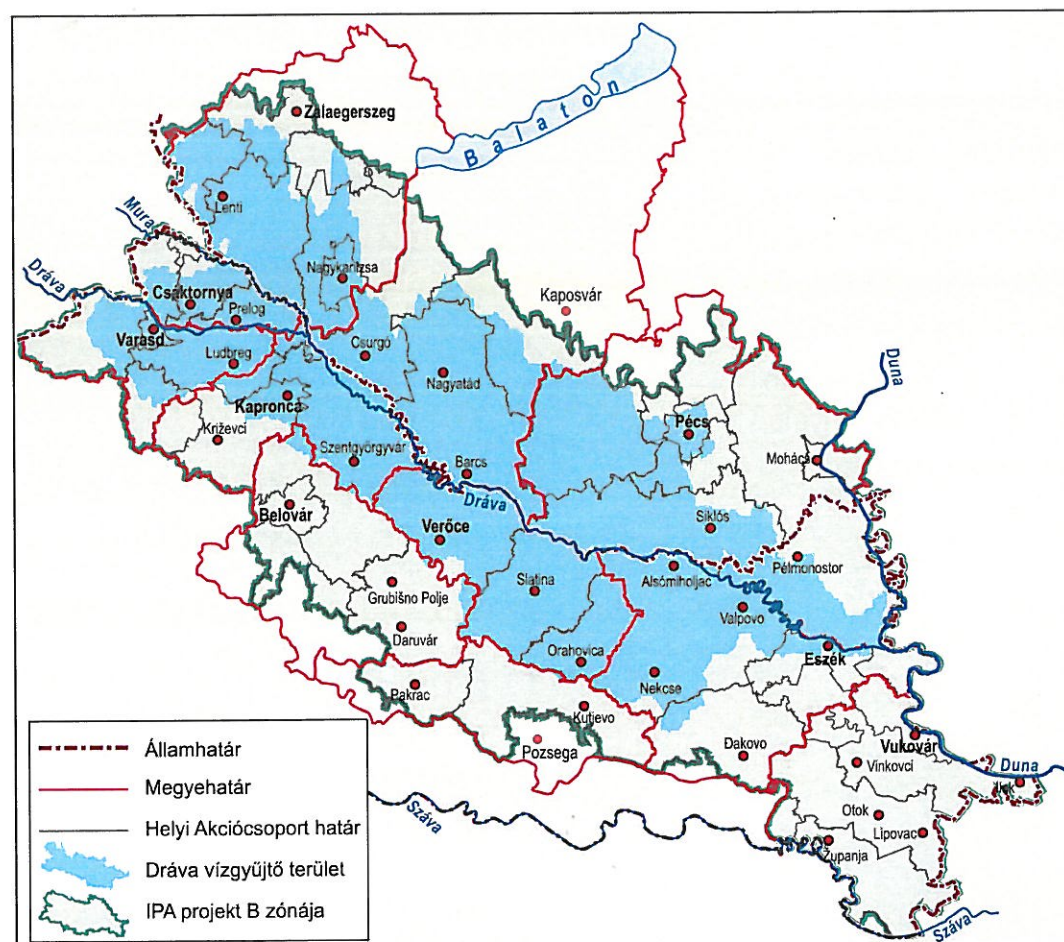
A jelen tervezési dokumentum egy különleges fajta. Elkészítése nem előírásra, hanem önkéntes alapon történt. Az önkéntes tervek többnyire alulról jövő kezdeményezésként születnek, elkészítésüket a terv végrehajtásában érintett szereplők kezdeményezik. Ezt a dokumentumot ezzel szemben egy szakértői csapat kezdeményezte és alkotta meg (a potenciális résztvevő szereplők hozzájárulásával), azzal a céllal, hogy ösztönözze és inspirálja a térség szereplőit a határtérség kezeletén belül történő gondolkodásra és tervezésre.

A projekt egyik első feladata volt, hogy lehatárolja a terv és az összes többi projektkimenet földrajzi keretét. A kiindulási pontot a Magyarország-Horvátország IPA projektek B övezete adta,

ennek a finomítása volt a cél. Ehhez megvizsgáltuk a jelenlegi közigazgatási egységek (megyék és régiók), ettől esetlegesen eltérő fejlesztési területek (pl. HACS-ok) határainak viszonyait, valamint a környezeti meghatározottságból adódó természetes egységeket.

Ez utóbbiak megközelítéséhez a Dráva folyó vízgyűjtő területét elemeztük a tágabb térségben. Úgy láttuk, a Helyi Akciócsoportok működési területei olyan mértékben illeszkedtek a megyék területéhez, hogy értelmetlennek tűnt rájuk alapozva tágítani vagy szűkíteni a vizsgálati térséget. A Dráva folyó vízgyűjtő területe nagyjából a B övezeten belül helyezkedik el. Végül arra jutottunk, hogy a B övezet a terv alkalmas földrajzi keretét adja, és később is lehetőség lesz még finomításokra, ha ez mégsem bizonyul megfelelőnek.

1. ábra: a projekt terület lehatárolása

2. ábra: Projekt terület: a horvát-magyar IPA projektek „B” zónája

Jelen dokumentum három fő részből áll: az elején rövid elméleti fejezetben fejtjük ki a tervezés során használt megközelítés alap gondolatait. A második, egyben leghosszabb fejezet elemzi a térség adottságait, statisztikai adatok, dokumentumelemzés és az érintettekkel készített interjúk alapján. A harmadik részben stratégiai iránymutatást adunk-ehhez tartozik a vízhasznosítási problémákkal foglalkozó külön fejezet is. Mivel a terv inkább keret jellegű, a javaslatok megmaradnak a prioritások szintjén, nem dolgoztuk ki azokat konkrét operatív tervek szintjén.

A TERV ELMÉLETI ALAPJAI

A jelenlegi terv egy hivatalosan nem létező régióra (horvát-magyar határregió) vonatkozik, így maga a tervek készítése egy kísérletként is felfogható. A kísérlet megalapozásához, az alkalmazható módszerek felkutatásához jelentős elméleti háttérkutatásra volt szükség, amelynek az eredményeit foglalja össze a következő fejezet.

1. A (HATÁRON ÁTNYÚLÓ) TERVEZÉSI RÉGIÓK GONDOLATA

A Mura és a Duna közti Dráva-szakasz magyar és horvát oldali térsége jól ismert hasonlóságokat mutat: az egész terület az országokon belül és tágabb környezetben még inkább periférikus jellegű, gazdasági teljesítménye gyenge, és nagy arányú elvándorlással küszködik. Ugyanakkor mindkét oldalon jelentős, országosan és nemzetközileg is elismert természetvédelmi területek találhatók: a Duna-Dráva Nemzeti Park Magyarországon, a Kopács-rét (Kopački Rit) Horvátországban, valamint a Duna-Dráva-Mura UNESCO bioszféra rezervátum. A térségnek kiválóak a mezőgazdasági adottságai, egykor az agrárium volt a helyi közösségek megélhetésének elsődleges forrása. A mezőgazdasági termelés átszervezése és az 1990-es évek gazdasági szerkezetváltása ellenére a mezőgazdaság még mindig jelentős szerepet tölt be a térségben.

Lehetséges-e, hogy egy határral kettéválasztott térség saját jellemző adottságaira építsen és kiemelkedve a nemzeti közigazgatási meghatározottságoktól, létrehozson egy speciális térséget a saját céljai megvalósításához, saját eszközei és intézményei létrehozásához? Ez a kérdés volt a projekt legfontosabb vizsgálati tárgya. A választ több hasonló jellegű térség példája adja meg: a Koppenhága-Malmö központú Öresund Régió,

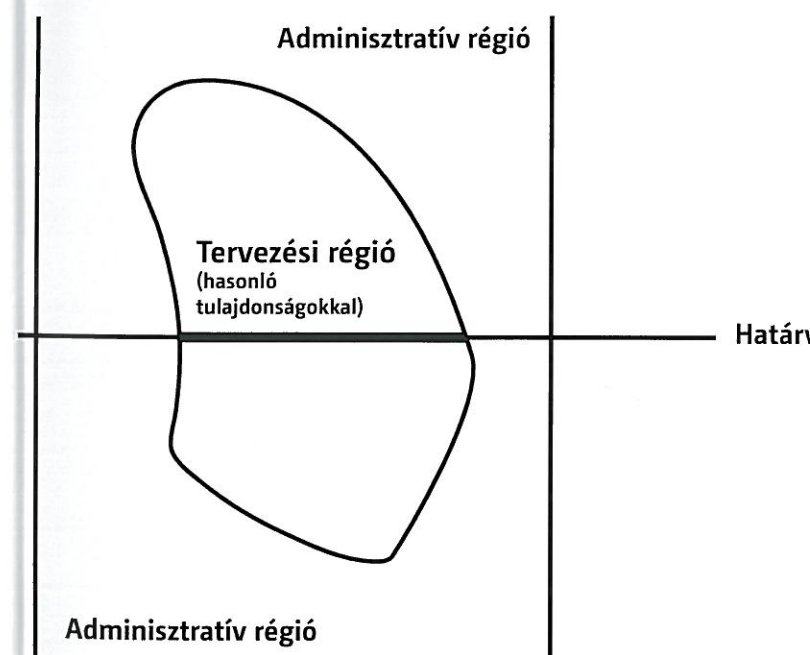
amely Dánia és Svédország két nagyvárosi térségének szimbiózisán él és virágzik, Szilézia, az Oroszország és a Balti Államok közti határtérség és még számos más régió. Az Európai Uniónak is szándéka a határon átnyúló területek megerősítésére és számos projekt indult már el e célból (pl. INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC). A fejlesztési vagy tervezési szempontból egységesként kezelt határregióknak az Európai Unióban általában 'Eurorégió' a nevük. Van azonban sok olyan határon átnyúló térség, amelyek a szinergiákra épülő fejlődés helyett a kiüresedés tüneteit mutatják: demográfiai hanyatlás, előregedő népesség, gazdasági sokszínűség hiánya, a nagyobb központokhoz való gyenge kapcsolódás. Ez a hanyatlás a határon átnyúló együttműködések nyitottsága helyett elzárkózáshoz, bizalmatlansághoz, biztonságközpontú politikához vezet.

A határon átnyúló régiók nem az egyedüli példái a közigazgatási határokon átívelő fejlesztésre és tervezésre. A sok közös jellemzővel bíró (gyakran a természetes határok által kirajzolt), adott szempontokból homogénnek tekinthető területeken sokkal jobb eséllyel lehetne bizonyos fejlesztési beavatkozásokat végrehajtani a területet egységes egységként kezelve, annak ellenére hogy közigazgatási értelemben véve ezek nem elismert terület egységek. Hasonló kezdeményezést láthatunk Magyarországon a Tisza-tó vagy a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet, illetve a világ számos más területén agglomerációk vagy környezetileg érzékeny területek esetében. Közös fejlesztési stratégiák kidolgozásának csak akkor van értelme, ha bizonyos szempontok szerint a térség azonos vagy hasonló jegyeket mutat.

A földrajzi szempontból hátrányos helyzetű térségek, mint például az egybefüggő hegyvidéki területek, a zord éghajlatú régiók, az alacsony népsűrűséggel rendelkező perifériák vagy a térségi központ nélküli aprófalvas területek gyakran a határmenti térségekben helyezkednek el és az Európai Unió területi kohéziós politikájának fontos dimenzióját adják.

Általánosságban véve, azokat a régiókat, amelyeket bizonyos szempontokról homogén térségek alkotnak, *formális régióknak* nevezzük. A hasonlóság megállapítása előre meghatározott kritériumok szerinti történik. A lehatárolás kritikus kér-

3. ábra: Határon átnyúló tervezési régió

Ennek a tervnek az előfeltevése az, hogy a Dráva-menti területek hasonló jellegzetességeket mutatnak, illetve hasonló problémákkal küzdenek a horvát és a magyar oldalon egyaránt, valamint hogy az egybefüggő Dráva-térség megfelelő területi alapja lehet a tervezésnek vagy ehhez hasonló tevékenységnek (pl. stratégiaalkotás, prioritások meghatározása).

dése ezen kritériumok meghatározása, ugyanis ez alapján dől el, hogy a térséget egységes régióként érdemes-e kezelni vagy sem. A kritériumok közt lehetnek földrajzi, társadalmi és gazdasági jellemzők. Amennyiben a formális régiókat a tervezési és fejlesztési dokumentumok is figyelembe veszik, *tervezési régióként* működnek.

A *közigazgatási régiók* ezzel szemben egy államon belüli kormányzati struktúrákhoz igazodnak, ahol a régió egy bizonyos, megegyezésen alapuló, folyamatosan formálódó közösségi társadalmi rend intézményi letéteményese lesz. Ilyen esetekben az intézményi rutintevékenységek (elsősorban közszolgáltatások) képviselik az „áramlásokat”. A közigazgatási és tervezési régiók többnyire, de nem feltétlenül átfedik egymást.

A kísérlet lényege a térség koherens egységként való kezelése, problémái számára közös megoldások kidolgozása-azaz egy közös terv megalkotása. Figyelembe véve, hogy ez a terv nem hivatalos, megalkotását sem központi intézmény nem rendelte el, sem helyi érintettek nem kezdeményezték, az azonosított problémákra nem ad konkrét megoldási javaslatokat. Ehelyett inkább egy keretet szándékozik adni, amely segíti a helyi kezdeményezések kialakulását és a helyi szereplők összekapcsolódását, valamint bizonyos irányokban vezérfonalát adja a helyi fejlesztéseknek. Arra is bátorítja a helyi szereplőket, hogy tudatosan használják a tervezést mint fejlesztési eszközt, és ne csak a felsőbb szintű hatóságok által előírt kötelező feladatot lássák benne. A keretterv maga egy kiinduló dokumentum szándékozik lenni mindehhez, amelyet a helyi szereplők továbbfejleszthetnek és alakíthatnak a jövőben.

2. HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉS TÖKÉBEN SZEGÉNY VIDÉKI TÉRSÉGEK BEN

Európa sok elmaradott térsége több szempontból is hátrányos helyzetű. A legtöbb komplex életminőség-mutató rossz és romló értékeket mutat. A hanyatlás kezelése aligha lehetséges a térség kulturális, társadalmi, gazdasági és környezeti értékeire alapozott integrált vidékfejlesztési módszerek nélkül. Sok hátrányos helyzetű település és önkormányzat szinte teljesen elvesztette helyi gazdaságát, kevés vállalkozás maradt, ha maradt egyáltalán, ugyanakkor a lakosságnak nincs más jövedelemforrása, és fogyasztásuk alacsony szinten áll. A helyi termelés és a helyi fogyasztás, a helyi gazdaság fő mozgatórugói, szétválnak egymástól.

A problémák sokrétűek lehetnek, akárcsak a megoldások, vannak azonban e térségekre általánosan jellemző problémák³:

- a gazdasági központoktól való elszigeteltség;
- információs hiányosságok;
- előregedő népesség;
- vidéki munkanélküliség;
- alacsony jövedelmek;
- fejletlen fizikai infrastruktúra és szolgáltatások;
- szakképzettség hiánya;
- marketing hiánya;
- alacsony szintű együttműködési hajlandóság és kultúra;
- tudatosság hiánya;
- kihasználatlan helyi erőforrások;
- (elkötelezett, képzett és pénzügyileg elég erős) humán tőke hiánya;
- a foglalkoztatás növelésére szánt pénzügyi támogatás nem eredményez tartós javulást

a foglalkoztatás szintjében;

- a hátrányos helyzetű személyek bevonása az elsődleges munkaerőpiacra nem igazán sikeres;
- a helyi piac nem elég a helyi vállalkozások eltartására. A helyi termelők a településen kívül értékesítik termékeiket, a helyi piacra pedig többnyire a térségen kívül előállított termékek kerülnek.

A helyi erőforrások kihasználtsága is a problémák közt szerepel, amely közvetett módon egyben a helyi erőforrások meglétét feltételezi. A helyi erőforrások hasznosítása ugyanakkor a fent felsorolt problémák együttes kezelését igényli (oktatás, marketing, infrastruktúra-fejlesztés, helyi szolgáltatások, együttműködés stb.).

A hátrányos helyzetű térségekben hiányzó tőke előteremtésére két lehetőség adódik. Az egyik a régióba vonzott befektetőktől importált pénzügyi erőforrások, a másik egy sokkal lassabb megoldás, a helyi gazdaság újjáépítése a belső erőforrások kihasználásán keresztül.

A méretbeli és hatékonysági problémák is kihatnak a hátrányos helyzetű térségekre. A méretből fakadó gond, hogy a rendelkezésre álló fejlesztési források nem elégségesek a helyi gazdaságban és közösségben olyan fejlesztés generálására, amely a hátrányos helyzetű csoportok szélesebb rétege számára javítaná az életkörülményeket.

A hatékonyságból adódó gond, hogy a projektek gyakran kísérletező jellegűek, nem egymásra épülnek és nem intézkedéssorozatok előzetesen meghatározott, az elérendő célt szem előtt tartó elemeként használják őket. A projektek irányai és jövőképei az adott pályázati kiírásban szereplő prioritásoknak megfelelően változnak. Kevés az olyan kistérség vagy település, amelyeknek helyi megállapodásra alapuló helyi fejlesztési terve van.

Hátrányos helyzetű és tőkehiányban szenvedő térségekben a mezőgazdaság a vidékfejlesztés egyik lényegi eleme. A mezőgazdasági termékeknek, hogy egyszerre megfeleljenek a globális piac és a helyi lakosság igényeinek is, magas minőségűnek kellene lenniük íz, eredetiség és egészségesség tekintetében. Fontos az is, hogy a gépesítettség alacsony szintű maradjon, és ezzel párhuzamosan a hozzáadott érték nagysága és az emberi munka mennyisége növekedjen. Ez egy különleges típusú mezőgazdasági termelést feltételez, sajátos piacokkal és sajátos értékesítési folyamatokkal (leginkább közvetlen értékesítés), amelyek következtében az ágazat nagymértékben eltér a mezőgazdasági tömegtermeléstől és a modern mezőgazdasági gyakorlattól.

E különleges jellegű mezőgazdasági ágazat és annak a helyi és globális piacokhoz való viszonya (például a helyi termelési-fogyasztási láncok) alapvetően háromféle lehet. E három forma eltér a piaci megközelítésben (nincs piac, helyi piac vagy globális piac) és ezzel párhuzamosan a termelési folyamat összetettségében is (amely egyben befolyásolja is a hozzáadott értéket, a minőséget és az egyediséget). A három forma egymásba ágyazódik:

³Ezeket a problémákat azonosította többek között Nemes G. és Béres Cs. is.

Szociális gazdaság – a helyi termékek többnyire élelmiszeripari termékek, amelyeket a közösség állít elő és a közösség is fogyaszt el közvetlenül, a piaci folyamatok igénybevétele nélkül. Ennek a legismertebb formáit már most is láthatjuk a DUPLO térség magyarországi oldalán: a helyi önkormányzat szervezi az élelmiszertermelést (feldolgozás nélkül), a munkát közmunkások végzik, a megtermelt élelmiszert pedig a közintézmények és a rászorulóknak osztják szét. Az e típusú tevékenység használata nem közvetlenül gazdasági, inkább társadalmi: az emberek munkához jutnak és alapvető gazdálkodási ismeretekre tesznek szert.

Regionális piac – a helyi élelmiszertermelés következő szintje már piacorientált. A termék minősége, egyedisége, összetettsége fontos e szakaszban, de még mindig nem annyira, mint a csúcsmínőségű mezőgazdasági termékek esetében. E fázisban a termékek piaca lehet a mezőgazdasági területekhez közeli nagyvárosok, a turizmus kereslete és a különleges minőségű ételek gerjesztette kereslet. A helyi termelés összekapcsolása a többi tevékenységgel itt már fontossá válik: először is a mérték miatt-kellő mennyiségre van szükség akár csak a helyi piacra lépéshez is; másodszor pedig azért, mert a mezőgazdasági termelésnek kötődnie kell a helyi iparhoz, kiemelten a feldolgozóiparhoz-ehhez is szükség van a mezőgazdasági termékek bizonyos mennyiségére. Harmadrészt pedig azért, mert szinergiák alakulhatnak ki a helyi termelés és a turizmus találkozásából.

Egyedi termelők különleges és igen magas minőségű termékei-ez a fajta helyi termelés a legmagasabb szintű. A magas minőségű, hozzáadott értékű és egyedi jellemzőkkel bíró termékek a globális piac különleges szegmenseit célozzák meg, a termelő és a fogyasztó közti földrajzi távolság pedig ebben az esetben már nem lényeges.

Fontos kihangsúlyozni, hogy a helyi termelési-fogyasztási láncok egy (társadalmi és gazdasági) fejlődés egymást követő stádiumait képviselik az adott térségben. Az első, nem piacorientált szint jelenléte valószínűleg elősegíti a piacorientált formák megjelenését.

A minőségellenőrzési folyamatok szerepe lényeges a két piacorientált forma esetében. A minőség-ellenőrzés, a marketing és az értékesítés valószínűleg erős szervezeti háttérrel igényel.

Ugyanakkor bizonyos szintű óvatossággal kell kezelni a mezőgazdaságra alapuló helyi fejlesztések beindítását. Ez az ágazat a helyi gazdaság igen fontos alapja, azonban önmagában ritkán teremt elég munkahelyet és jövedelmet a hátrányos helyzetű térségek minden lakosa számára. Erős pillér lehet és nem szabad visszafogni, de ugyanilyen fontos a többi, kapcsolódó pillér, például a helyi ipar (feldolgozóipar) és a kis, innovatív vállalkozások támogatása is. A vidéki térségek többfunkciós jellegének támogatása és a szinergiák kihasználása ezért alapvető fontosságú.

HELYZETELEMZÉS

A lehető legmélyrehatóbb helyzetfeltárás elkészítése érdekében háromféle eszközt vetettünk be. Az elsődleges információforrás a régióra elérhető statisztikai adatok voltak, amelyeket begyűjtöttünk és elemeztünk. Ezzel párhuzamosan a DUPLO térségre vonatkozó összes tervezési dokumentumot összegyűjtöttük és értékeltük. Harmadik forrásként a projektben résztvevő helyi akciócsoportok képviselőivel készítettünk mélyinterjúkat.

1. HELYZETELEMZÉS A STATISZTIKAI ADATOK ALAPJÁN

A DUPLO projekt keretén belül összegyűjtött adatbázisban vannak országos, regionális (megyei) és települési szintű adatok is.

A magyar oldalon a térség három középszintű közigazgatási területre oszlik (Zala, Somogy és Baranya megye), teljes kiterjedése 13.546 km², és 537 települést foglal magában.

A horvát oldal négy középszintű közigazgatási területből áll (Medimurska, Koprivnicko-krizevacka, Viroviticko-podravskaja és Osječko-baranjska megye), bennük összesen 108 településsel, amelyek összterülete 13.061 km².

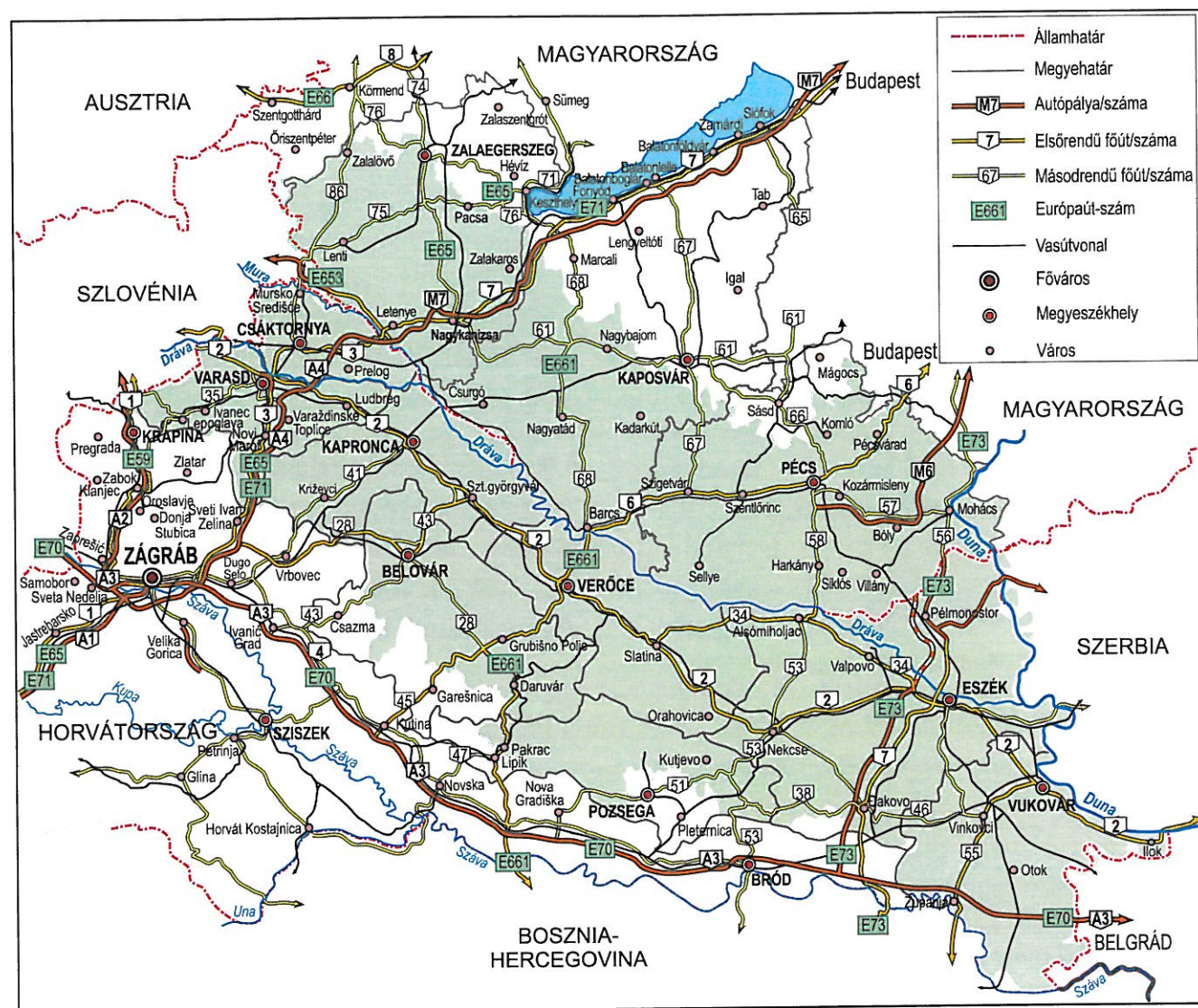
Fontos emlékeztetni az olvasót arra, hogy a települési közigazgatási szint valamelyest eltérő Magyarországon és Horvátországban. Míg Magyarországon minden egyes település önálló önkormányzati egységnek is számít egyben, Horvátországban a helyi önkormányzati szintet több település is alkothatja.

Továbbá, míg a magyar oldalon szerepel a teljes IPA Határon Átnyúló HU–HR terület, a horvát oldalon az érintkező megyék (Varaždinska, Bjelovarsko-bilogorska, Požeško-slavonska és Vukovarsko-srijemska) nem szerepelnek az elemzés-

ben, mert a legtöbb terület nem a Dráva folyó mentén található, a DUPLO projekt ugyanakkor a Dráva-térségre szól. Ahol kizárólag megyei adatok álltak rendelkezésre, Somogy, Zala és Baranya megyék teljes területét vettük figyelembe (bár jelentős részük nem része a vizsgálati területnek). Horvátországban az összes megye, amelyről adatok álltak rendelkezésünkre, a vizsgálati terület részét képezte.

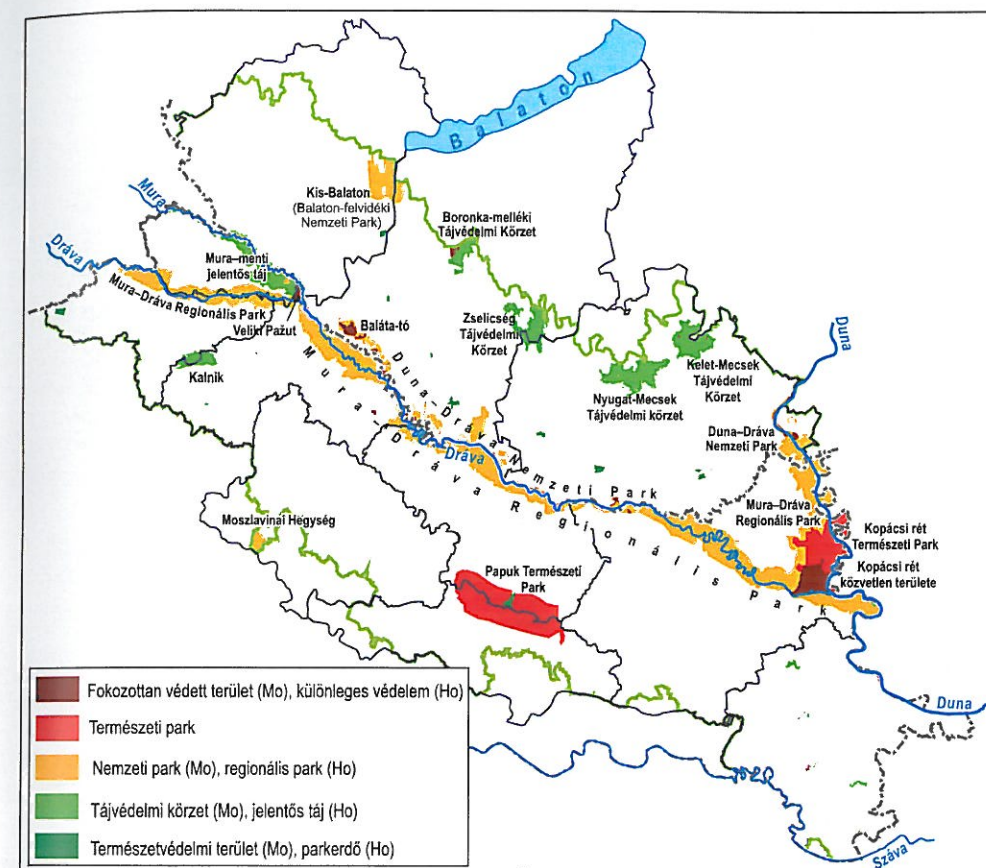
A térség periférikus, határmenti és nyelvi korlátokkal jellemezhető mindkét országban. Mindössze két nagyváros található a térségben (Pécs és Osijek), annak keleti oldalán. A térség többi részének közelében sincs nagyvárosi központ. A térségre jellemző a határátkelés infrastruktúrájának gyengesége, kevés határátkelővel.

4. ábra: Közlekedési infrastruktúra

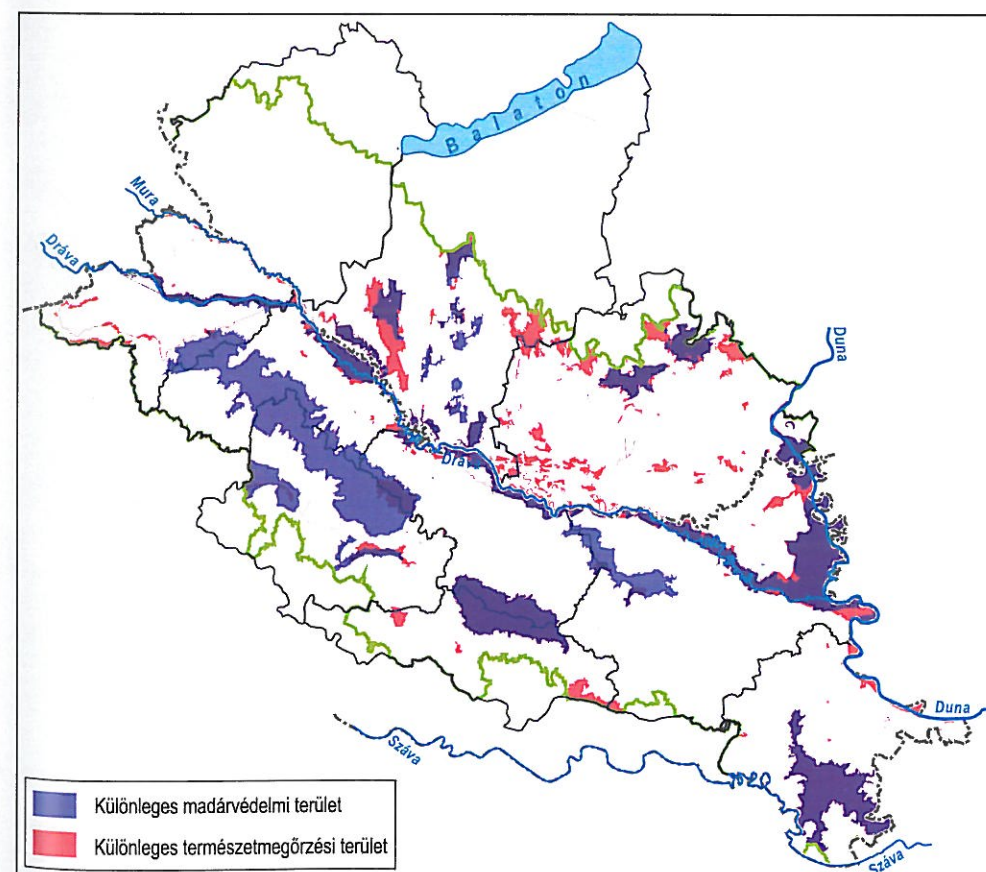

A térség viszonylag nagy része védelem alatt áll. A legfontosabb védett területek a Duna-Dráva Nemzeti Park Magyarországon és a Mura-Dráva Nemzeti Park Horvátországban. A térségben vannak Naturazoo00 területek is, amelyek közül sok átfedésben van a természetvédelmi területekkel.

5. ábra: Védett természeti területek

6. ábra: Naturazoo00 területek

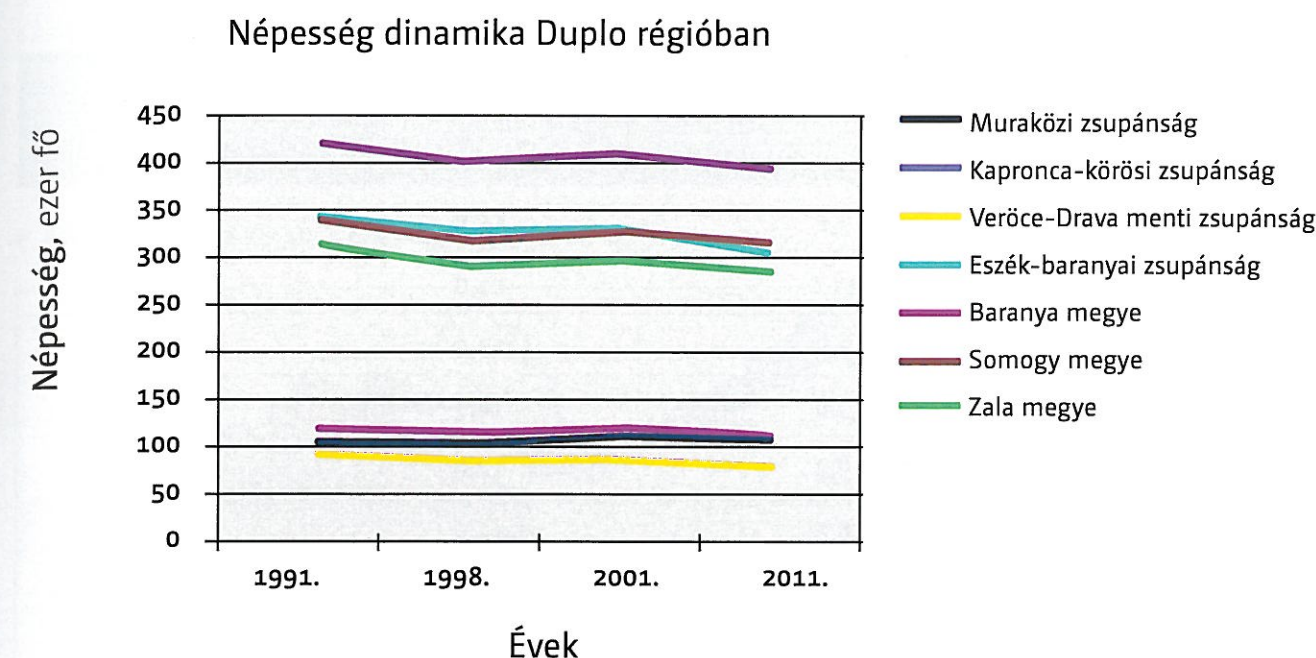
1.1 Demográfia

1 táblázat: A lakosok száma

	1991.	1998.	2001.	2011.
Horvátország összesen	4 518 175	4 224 418	4 437 460	4 284 889
Međimurska	110 937	109 657	118 426	113 804
Koprivničko-križevačka	123 680	119 961	124 467	115 584
Virovitičko-podravska	98 927	89 418	93 389	84 836
Osječko-baranjska	340 761	330 223	330 506	305 032
Magyarország összesen	10 516 060	10 074 098	10 199 785	10 073 993
Baranya	419 667	399 734	405 936	393 569
Somogy	340 287	321 403	328 849	316 040
Zala	313 461	295 387	299 192	289 180
Projekttérség HU	1 073 415	1 016 524	1 033 977	998 789
Projekttérség HR	674 305	649 259	666 788	619 256
Projekttérség összesen	1 747 720	1 665 783	1 700 765	1 618 045

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (KSH) HU, Központi Statisztikai Hivatal (KSH) HR

7. ábra: A népességszám változásai

A terület népességszám-változása negatív trendet mutat. Három népszámlálás (1991, 2001 és 2011) közti időszakokban mind Magyarország, mind Horvátország negatív természetes szaporodást mutatott. Magyarország összlakossága 442 067 fővel csökkent (-4,20%), míg a teljes horvátországi lakosságszám 233 286 fővel lett kevesebb (-5,16%). A 20 éves időszak alatti népességszám-csökkenés eléri a 675 353 főt (-4,49%).

A projekttérségnek a nemzeti átlagokkal történő összevetése azt mutatja, hogy a negatív trendek még az országos átlagokat is meghaladják, mind Magyarország, mind pedig Horvátország esetében. A projekttérség magyarországi részén a lakosságszám csökkenése összesen 74 626 főt tett ki (-6,95%), míg ugyanez a mutatószám Horvátország esetében 55 049 (-8,16%).

A projekttérségben a teljes lakosságszám-csökkenés eléri a 129 675 főt (-7,42%). Tulajdonképpen elmondhatjuk, hogy az adott időszakban eltűnt lakosságszám magasabb, mint az elemzésbe bevont négy horvát megye közül háromnak a lakossága.

Ha megyei szinten végezzük el az elemzést, a legnagyobb népességfogyás Osijek-Baranya megyét jellemezte: 35 729 fő (-10,49%), míg a megfigyelt időszakban az egyetlen megye, amely pozitív demográfiai trendet tudott felmutatni, Međimurska megye volt a maga 2 867 fős (+2,58%) lélekszám-növekedésével 2011-ben 1991-hez képest. A magyar megyék lélekszám-csökkenése kiegyenlített volt, átlagosan 25 000 főt (-7,00%) tett ki mindegyik megyében.

⁴A népességszám-változást Magyarország esetében a három megye teljes területére, nem csak a B övezet területére számoltuk.

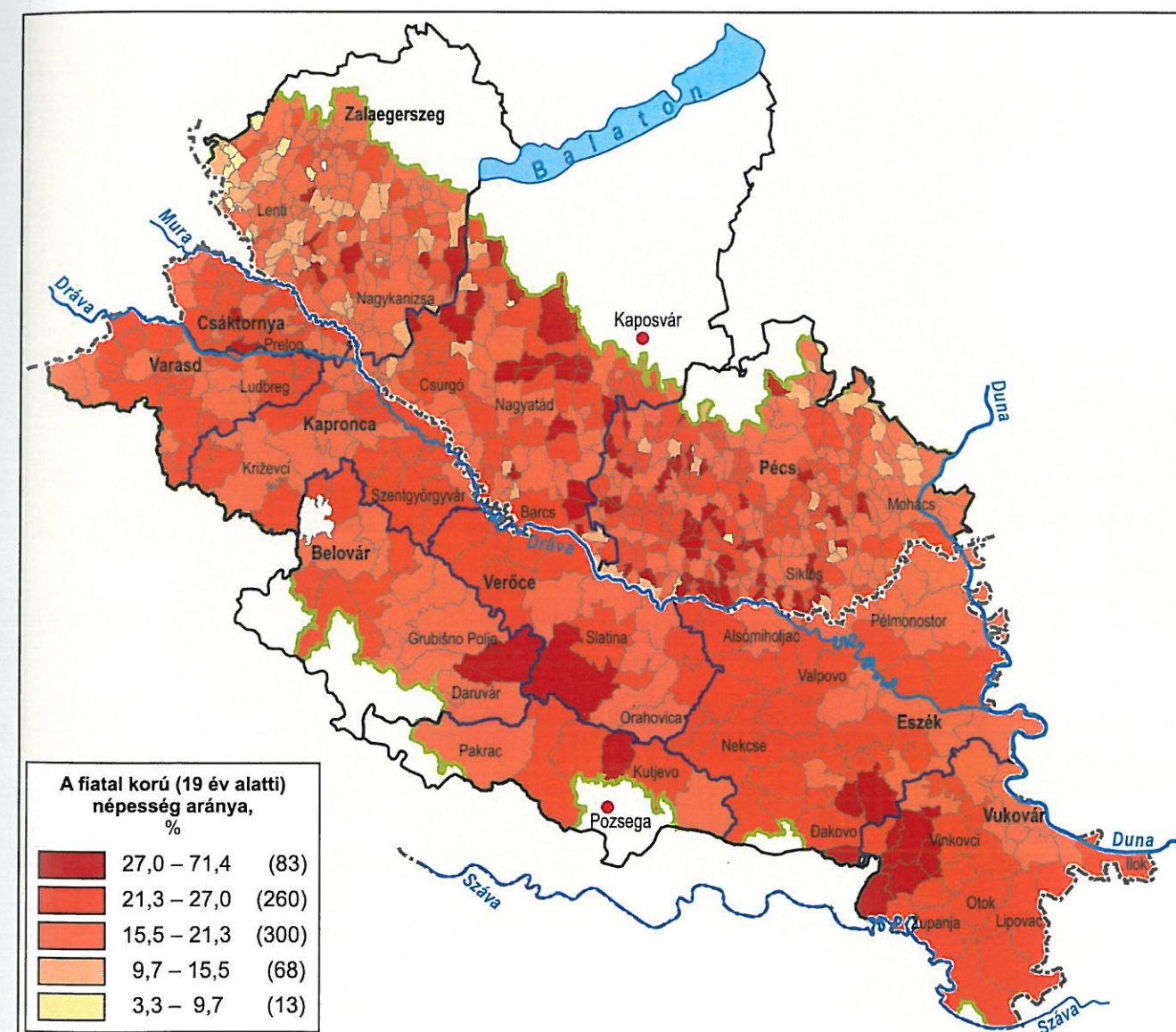
2. táblázat: Születési és halálozási arányszámok

	1000 lakosra jutó születések száma 2011.	1000 lkosra jutó halálozások száma 2011.	Nettó egyenleg
Horvátország	9,6	11,9	-2,3
Međimurska	11,0	11,0	0
Koprivničko-križevačka	9,6	13,9	-4,3
Virovitičko-podravka	9,6	14,7	-5,1
Osječko-baranjska	9,3	12,8	-3,5
Magyarország	8,8	12,9	-4,1
Baranya	8,3	13,1	-4,5
Somogy	7,9	14,1	-6,2
Zala	7,5	13,9	-6,4

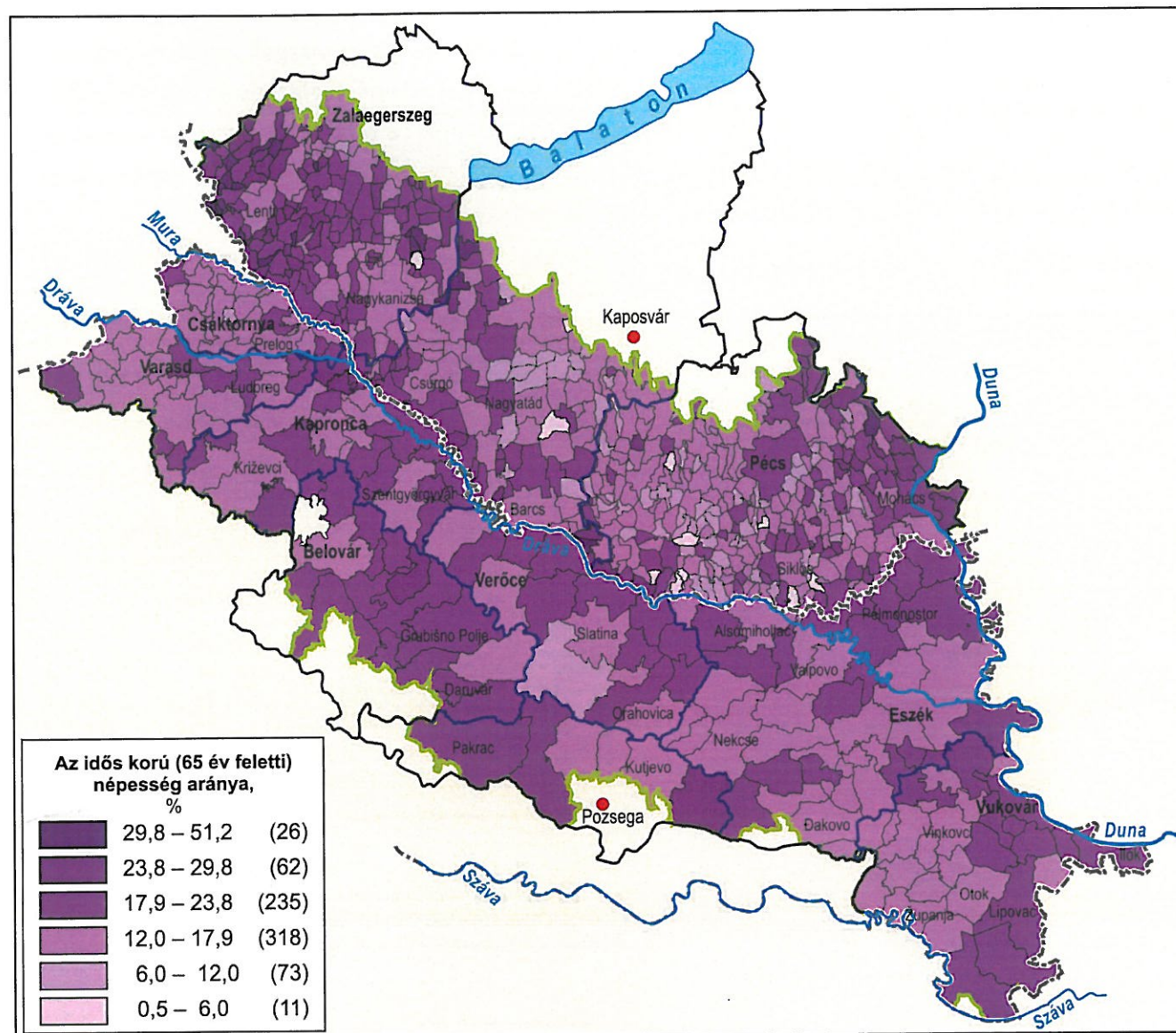
Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (KSH) HU, Központi Statisztikai Hivatal (KSH) HR

A negatív demográfiai folyamatok és a lakosságszám további csökkenése nyilvánvalóan problémát fog jelenteni mindkét országban, és különösen a DUPLO régióban a jövőben is. Ezt szűrhetjük le a fenti táblázat adataiból. A horvátországi Međimurska megye kivételével az összes vizsgált területre negatív születési/halálozási arányszám jellemző, amely további népességcsökkenést jelez, és az összes terület eredményei jócskán elmaradtak az országos átlagoktól. Megyei szinten a magyarországi Zala és Somogy megye (-6,4, -6,2), illetve Horvátországban Virovitičko-podravka megye (-5,1) mutatta a legrosszabb arányszámokat.

8. ábra: A fiatalkorú (0-19 éves) lakosság 2011-ben

9. ábra: Az idős korú (65 év feletti) lakosság 2011-ben

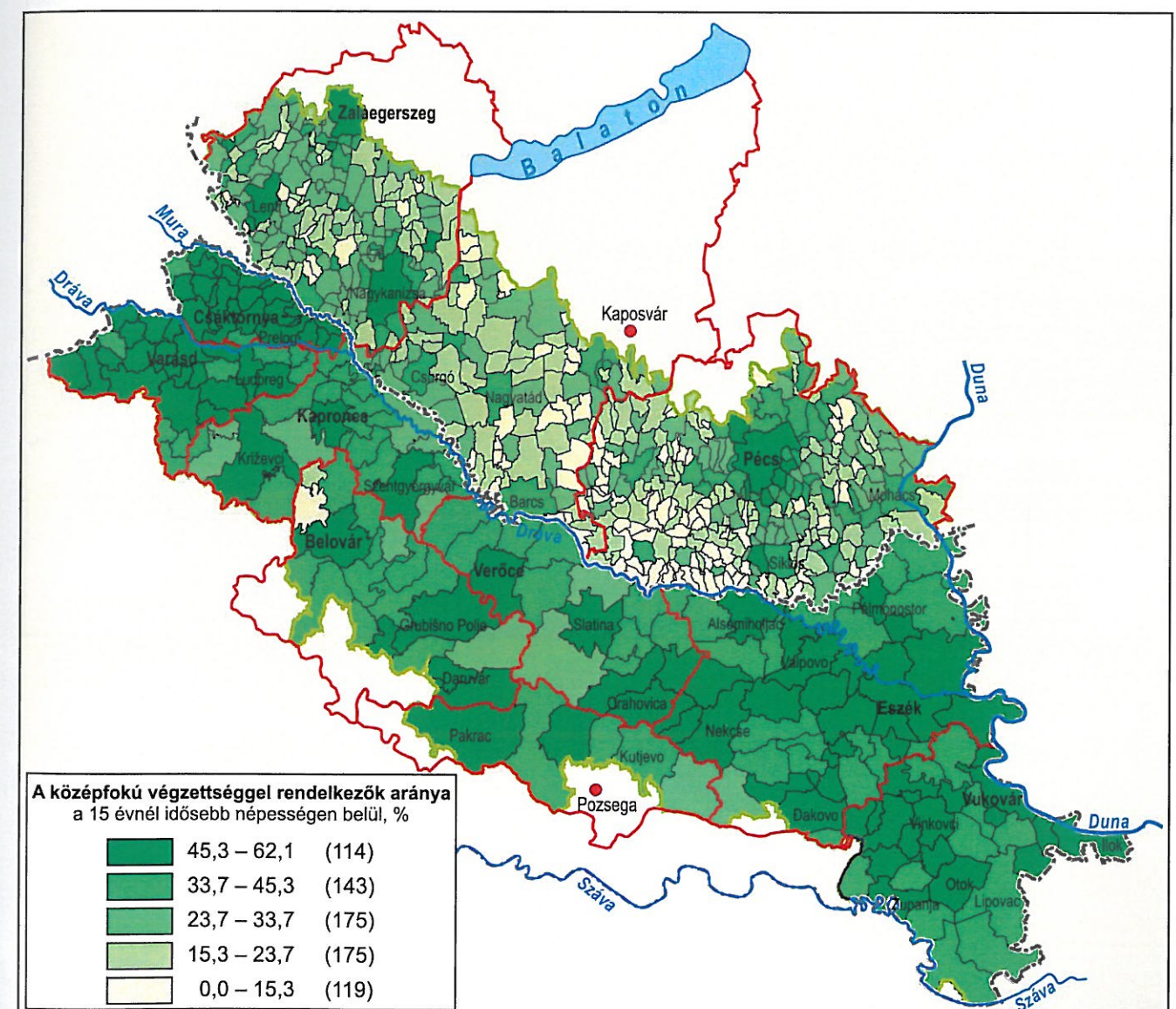

1.2. Oktatás

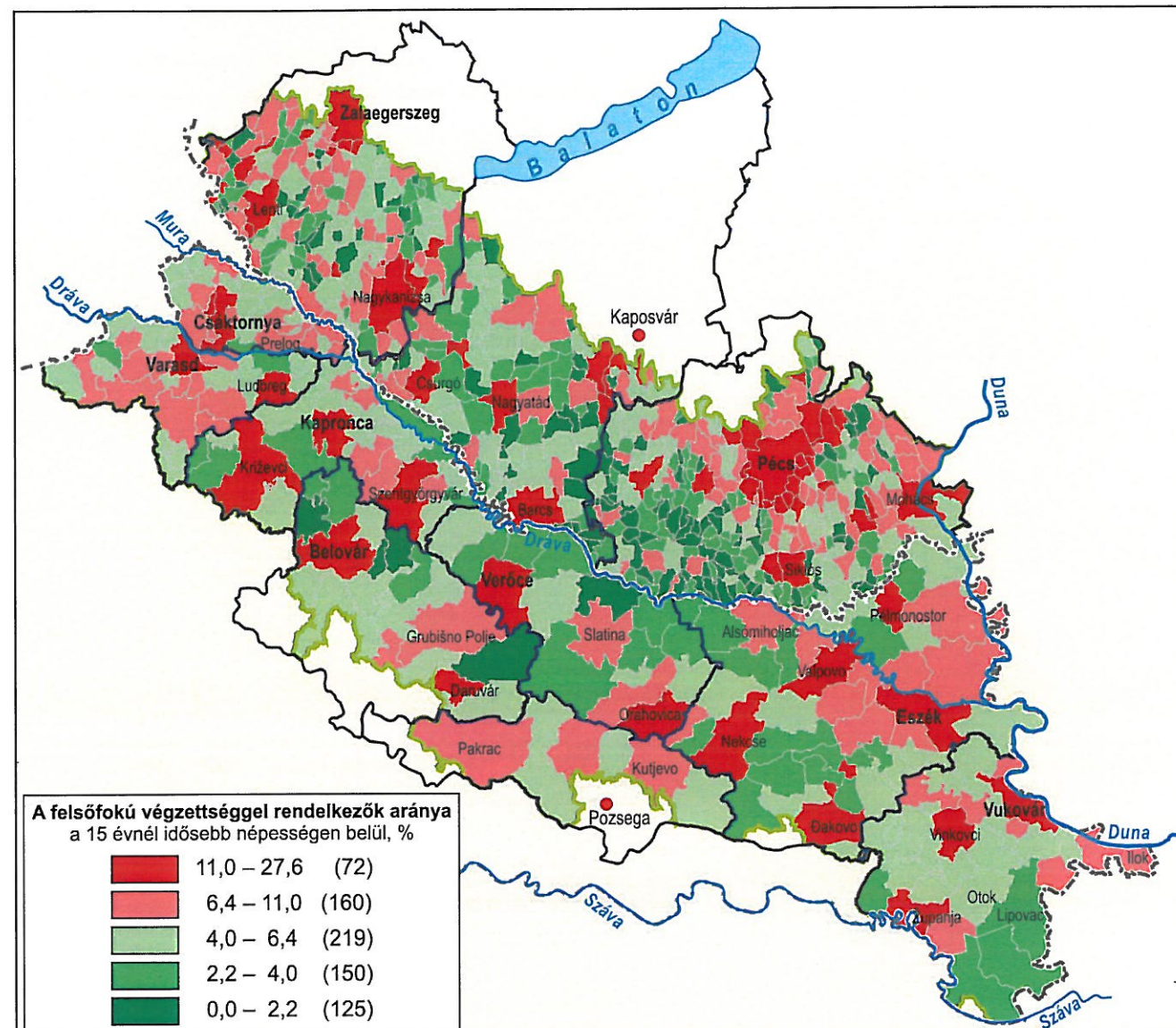
A térség iskolázottsági mutatóinak vizsgálatából kiderül, hogy a térség átlagos vagy átlag alatti szintet képvisel az országos helyzethez viszonyítva. A horvát megyék ugyanakkor jobban szóródnak az országos átlag körül, míg a magyar megyék estében homogénebb a kép.

Horvátország összességében sokkal magasabb mutatókkal rendelkezik a népesség képzettségét illetően. A diplomások aránya az összes vizsgált megyében messze elmarad az országos átlagtól, és ez különösen Horvátországra igaz.

10. ábra: A középiskolát végzett (15 évnél idősebb) lakosság aránya

11. ábra: A diplomával rendelkező (15 évnél idősebb) lakosság aránya

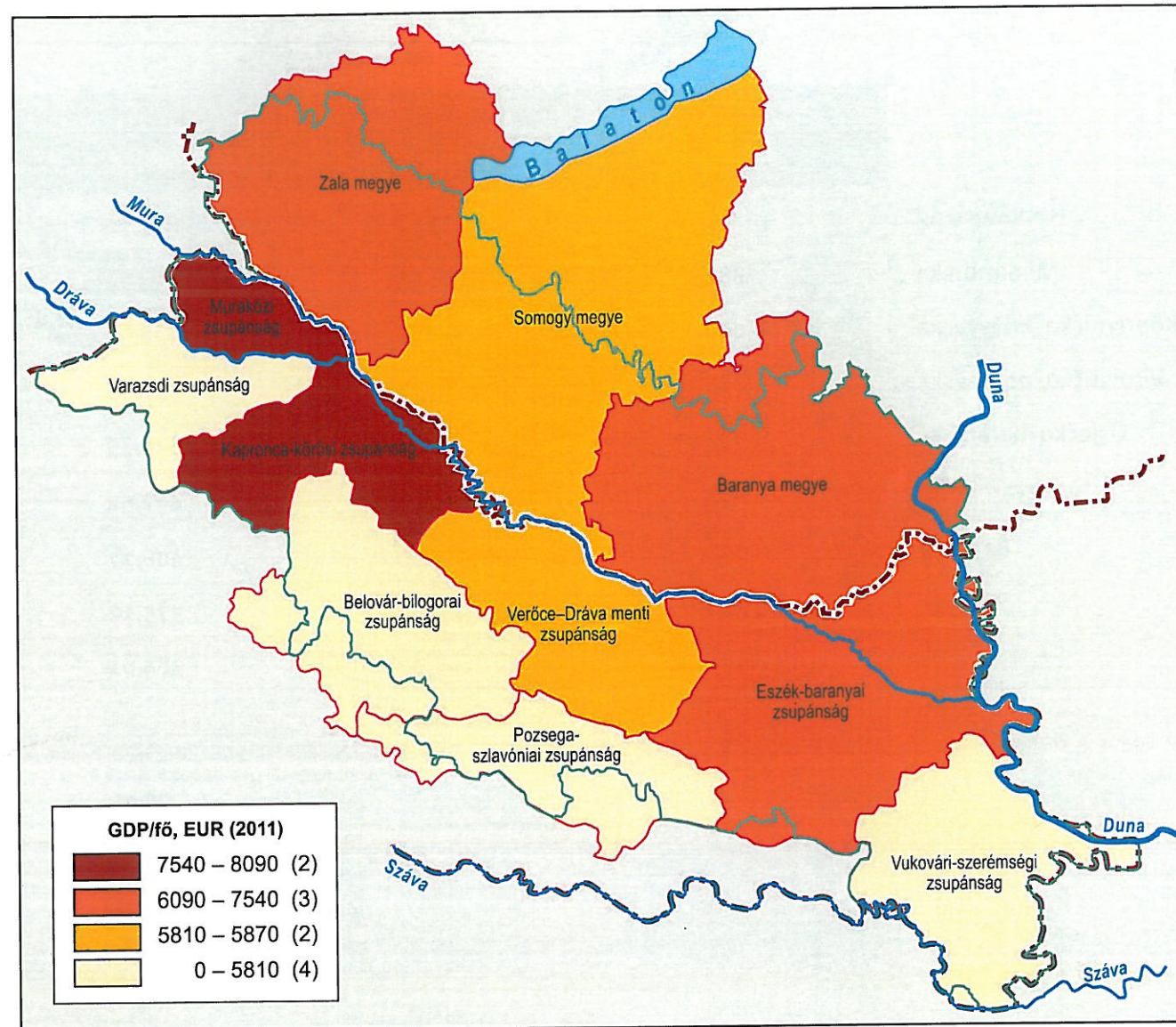
1.3. Gazdaság

3. táblázat: A DUPLO projektterület alapvető jóléti mutatószámai

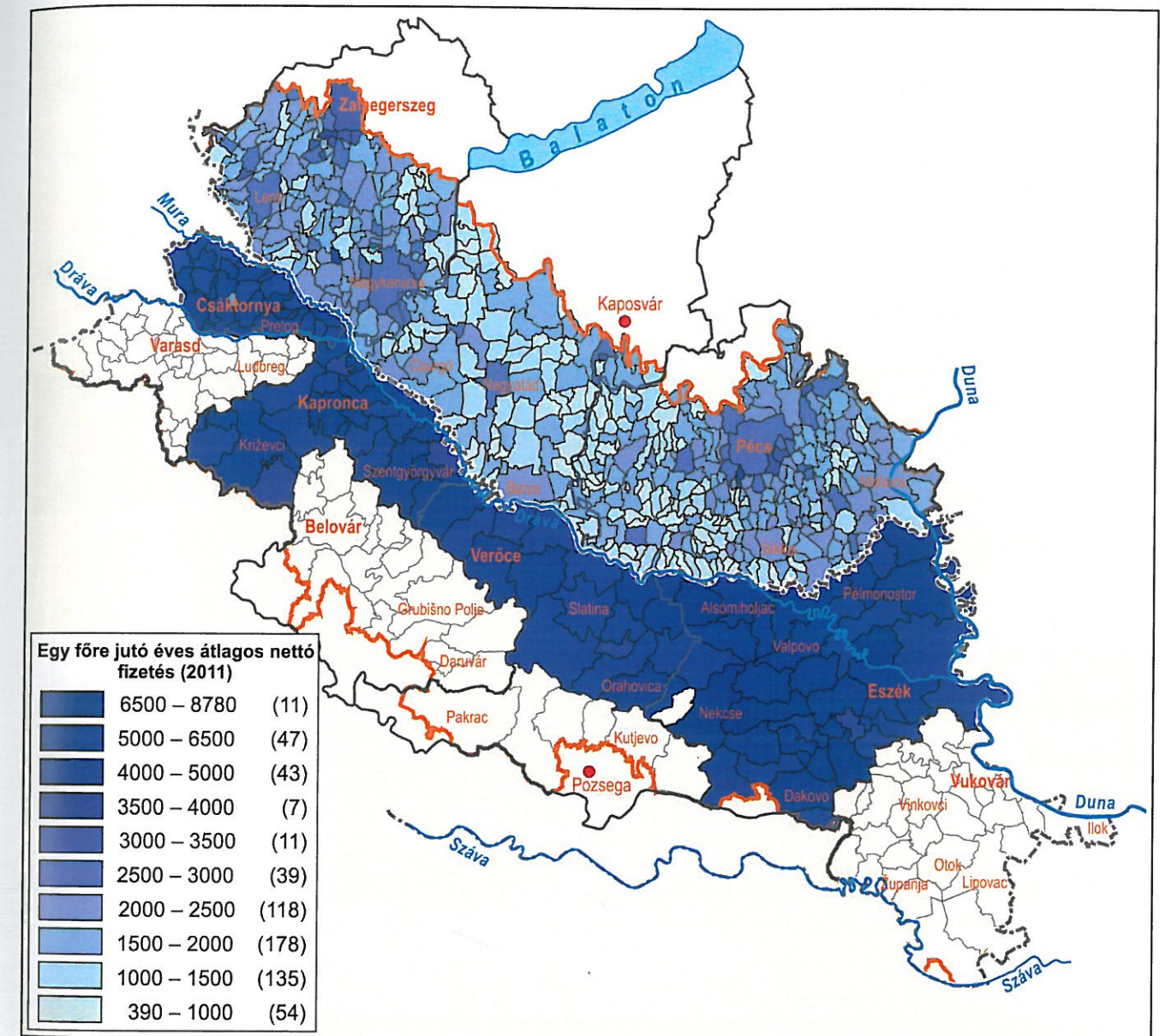
	Egy főre jutó GDP EUR 2011.	Jövedelemadót fizetők száma 2013.	Átlag nettó havi bér 2012. EUR
Horvátország	10 057	1 497 355	627,50
Međimurska	7 885	38 638	494,74
Koprivničko-križevačka	8 086	34 621	577,50
Virovitičko-podravka	5 869	20 599	458,95
Osječko-baranjska	7 539	86 955	520,39
Magyarország	9 068	3 156 340	467,52
Baranya	6 092	104 512	406,17
Somogy	5 814	80 461	375,12
Zala	7 481	84 902	384,61

Forrás: A Központi Statisztikai Hivatal Területi Statisztikai Évkönyvei (KSH) - Központi Statisztikai Hivatal (CBS) HR

12. ábra: Egy főre jutó GDP a megyékben

13. ábra: Nettó éves jövedelem a településeken, 2011

Az egy főre jutó GDP értékei a DUPLO projektterület egyenetlen fejlettségi szintjét mutatják. A horvátországi megyék értékei az országos átlag 58% és 78%-a közt mozognak, míg a magyarországi megyék esetében ez az érték 64% és 82% közötti. A legfejlettebb és a legfejletlenebb megye egyaránt Horvátországban található: ezek Koprivnicko-krizevacka megye 8 086 EUR/fő értékkel, illetve Viroviticko-podravska megye, ahol ez az érték 5 869 EUR/fő. Ezek a számok a kedvezőtlen szerkezetű, alacsony hozzáadott értékű gazdaságra utalnak. Azt is meg kell emlí-

teni, hogy a jó eredmény még Koprivnicko-krizevacka megye esetében is némileg torzított és természetellenesen magas, az oka néhány nagy szolgáltató vagy feldolgozóipari termelő vállalkozás jelenléte. Ha figyelembe vesszük, hogy az EU 28-ak egy főre jutó átlagos GDP értéke meghaladja a 20 000 eurót, kijelenthetjük, hogy az összes szóban forgó megye erősen elmaradott. A demográfiai fejezetben bemutatott népszámlálási adatok, illetve az adófizetők adatai ugyanakkor azt mutatják, hogy a magyar gazdaság csaknem kétszerese a horváténak a vizsgált területen.

A nettó bérek elemzése is azt mutatja, hogy a térség elmarad az országos átlagtól. A horvát megyékben a keresetek az országos átlag 73% és 92%-a közt szóródnak, a magyar oldalon ugyanezek az értékek 80% és 86% között mozognak. A nettó bérek eltérései (akárcsak a GDP értékeknél) magasabbak Horvátországban, amely kissé nagyobb egyenlőtlenségekre utal. Általában véve a bérek 20-40%-kal magasabbak Horvátországban, amely magasabb életszínvonalra is utalhatna, de ezzel a kijelentéssel óvatosan kell bánnunk, amint azt a következő táblázatok munkanélküliségi adatai és az béreknek az árindexszel történő korrekciója jelzi.

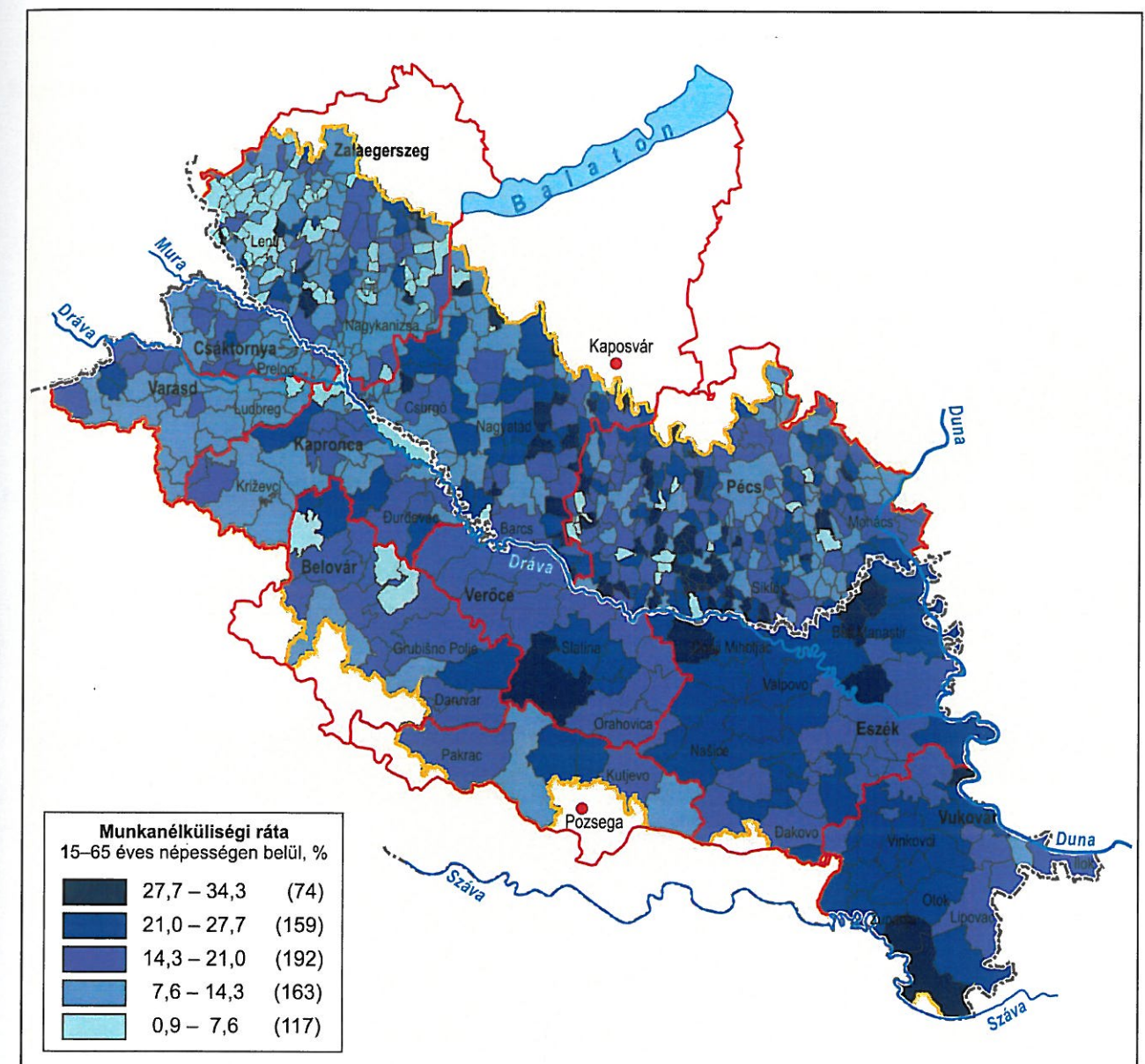
4. táblázat: A DUPLO projektterület foglalkoztatottsági és munkanélküliségi adatai

	Foglalkoztatási ráta, %, 2011	Munkanélküliségi ráta, %, 2011	Tartós munkanél- küliek 1000 la- kosra jutó száma, 2011
Horvátország	51,2	17,0	46
Međimurska	50,3	14,9	37
Koprivničko-križevačka	47,8	16,5	39
Virovitičko-podravka	37,2	30,5	75
Osječko-baranjska	42,9	26,7	76
Magyarország	49,7	10,9	27
Baranya	46,0	14,5	36
Somogy	44,3	13,1	37
Zala	54,0	9,3	24

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal Területi Statisztikai Évkönyvei (KSH)-Központi Statisztikai Hivatal (CBS) HR, Horvát munkaügyi központ

A fenti táblázatban szereplő adatok a foglalkoztatási, munkanélküliségi és a tartós munkanélküliségi rátákat mutatják. Zala megye kivételével az összes megye foglalkoztatási rátája 50% alatt marad, míg a munkanélküliség meghaladja a 10%-ot. Az adatok szórása azt mutatja, hogy Magyarország e tekintetben homogénebb térség, míg Horvátországban nagyobbak a különbségek. Míg Međimurska és Koprivničko-križevačka megyék értékei csak alig valamivel az országos átlag felettiek, Viroviticko-podravka, illetve Osječko-baranjska megyék döbbenetesen magas, 30,5%, illetve 26,7%-os munkanélküliséggel küzdenek. A tartós munkanélküliek aránya ezekben a megyékben (75, illetve 76 fő 1000 lakosra vetítve) szintén a legmagasabb a DUPLO projektterületben, és arra utal, hogy merevek a munkaerőpiacok, ahol nem találkozik egymással az állások kínálata és kereslete.

14. ábra: Munkanélküliség ráták településenként

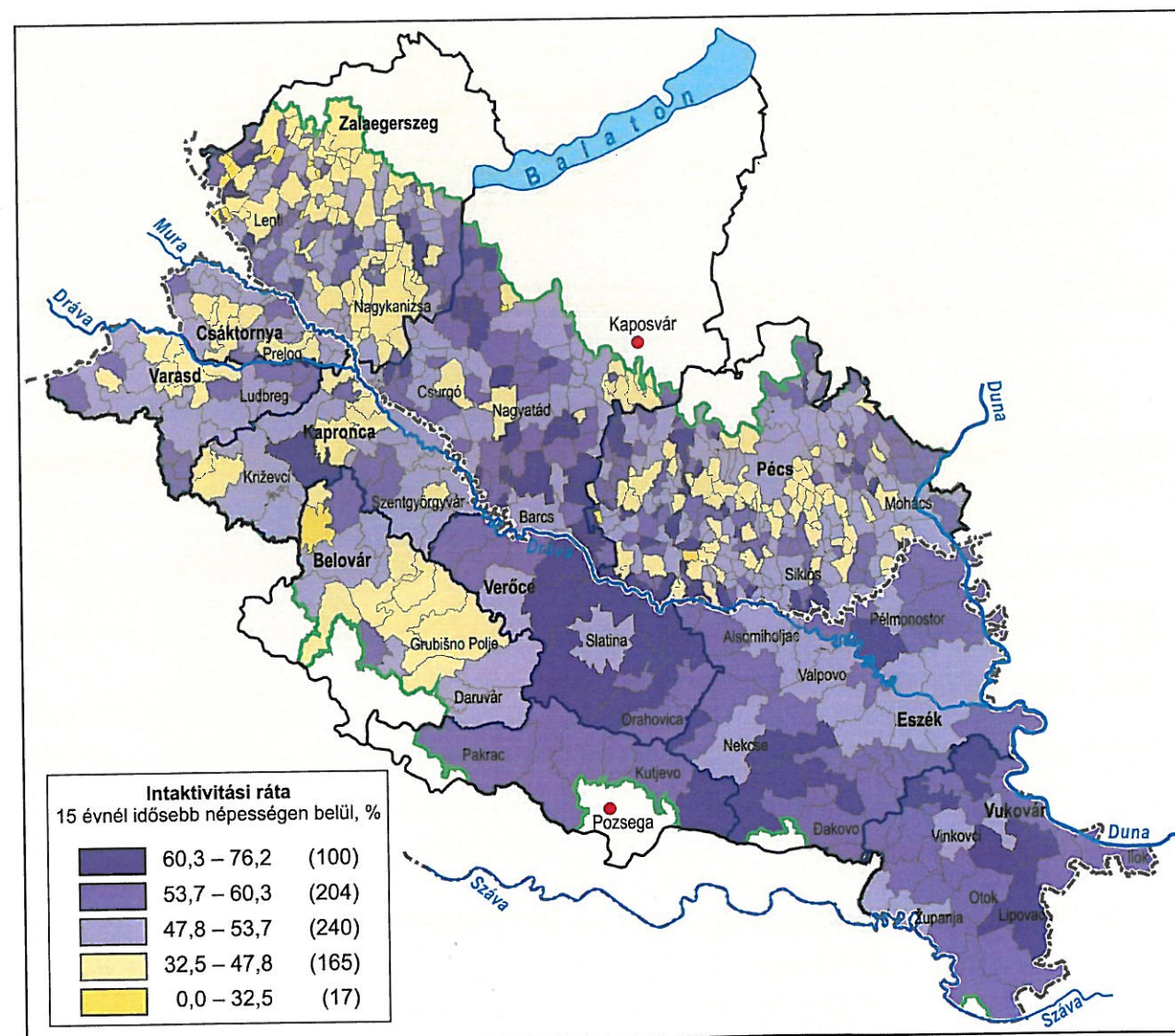
A munkanélküliség adatok a képek csak egy szeletét mutatják. A foglalkoztatás másik aspektusa az inaktívak aránya, vagyis azok aránya a 15-65 éves korosztályon belül, akik fizetést nem, csak valamilyen segítyt, avagy semmit sem kapnak. E tekintetben igen magas értékekkel találkozunk a térségben.

Inaktivitási ráta 2011.

Međimurska	48,34
Koprivničko-križevačka	49,25
Virovitičko-podravska	56,88
Osječko-baranjska	52,86
Baranya	65,63
Somogy	71,78
Zala	60,66

5. táblázat: Inaktivitási ráta
megyénként, csak a B övezetben

15. ábra: Inaktivitási ráta a településeken

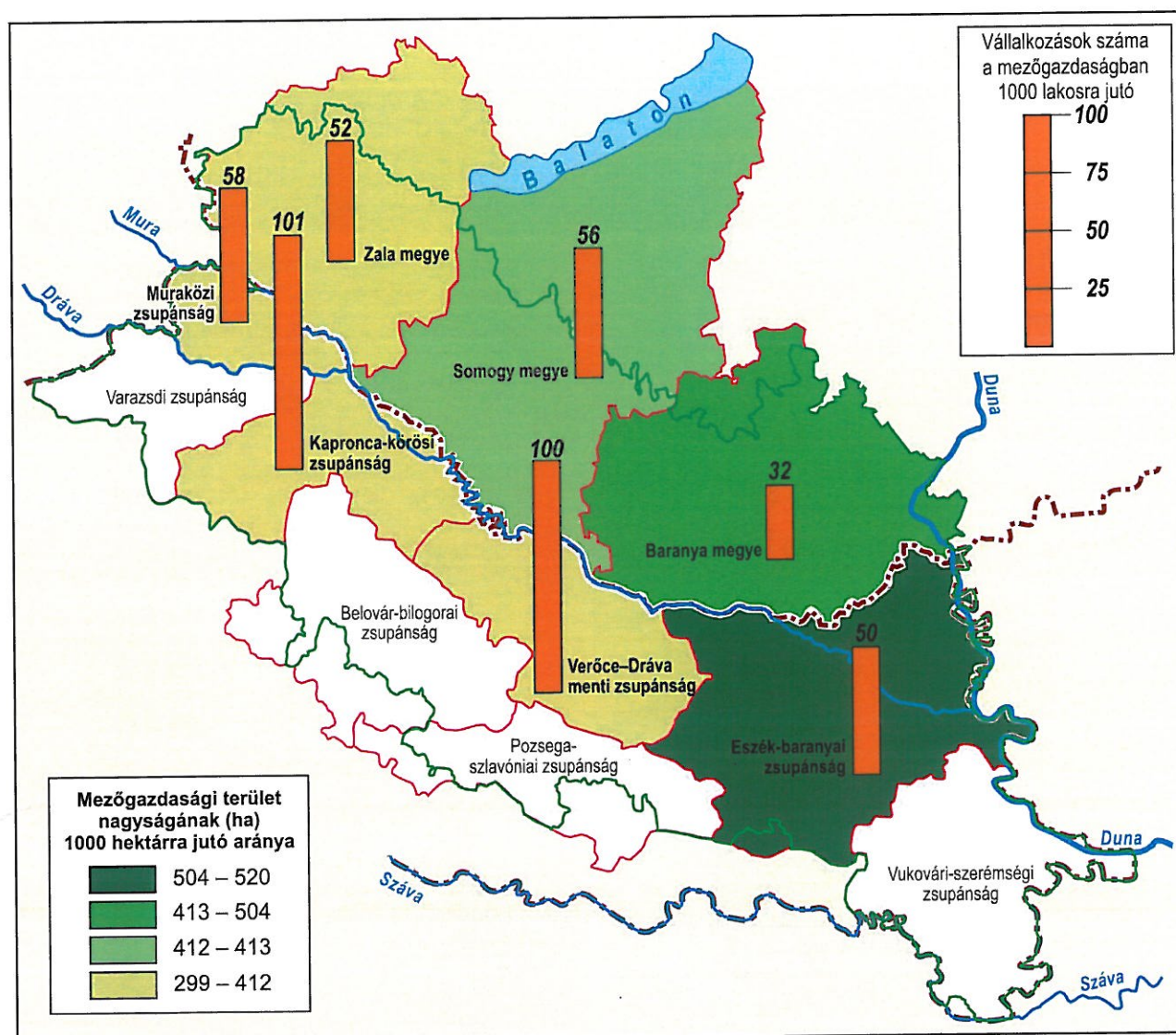
1.4. Mezőgazdaság

6 táblázat. A megyék fő mezőgazdasági megyénként

	Mezőgazdasági vállalkozások száma	Mezőgazdasági vállalkozások 1000 lakosra jutó száma	Az összes mezőgazdasági üzem által használt földterület (ha)
Horvátország	191 528	45	1 330 973
Međimurska	6 579	58	29 694
Koprivničko-križevačka	11 683	101	71 100
Virovitičko-podravska	8 464	100	83 075
Osječko-baranjska	15 358	50	207 968
Magyarország	432 221	43	4 322 255
Baranya	12 861	32	254 631
Somogy	18 198	56	291 634
Zala	15 126	52	154 647

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (Megyei Évkönyvek, 2011); FINA, Mezőgazdasági Minisztérium (Horvátország)

16. ábra: 1000 hektárra jutó mezőgazdasági terület nagysága és 1000 lakosra jutó mezőgazdasági vállalkozások száma

A táblázatokból és térképekből kitűnik, hogy a mezőgazdasági termelés hangsúlyai mások a két országban, de eltérőek a projektterés megyei között is. A vállalkozások összes száma nagyjából megegyezik Horvátországban (42 084) és Magyarországon (46 185), de a magyar oldalon a mezőgazdasági területek nagysága a horvát oldal értékét 224%-kal meghaladja. A mezőgazdasági vállalkozások száma is hasonló országos szinten, de a megyék közt komoly különbségeket mutat-Baranya megye 1000 lakosra jutó 32 mezőgazdasági vállalkozásától a Koprivnicko-križeva-

čka megyében tapasztalható 101 mezőgazdasági vállalkozás/1000 lakos értékig. Ennek tudatában az mezőgazdasági vállalkozások által művelt összes mezőgazdasági földterülettel kapcsolatban egyértelmű, hogy az átlagos birtokméret sokkal nagyobb (2,5+) Magyarországon, mint Horvátországban, amely közvetlenül növeli a magyar mezőgazdasági termékek versenyképességét az alacsonyabb termelési költségek miatt.

1.5. Turizmus

7. táblázat: A turizmus alapmutatói megyénként

	Érkezések száma összesen	Vendégéjszakák száma összesen	Vendégéjszakák 1000 lakosra jutó száma
Horvátország	11 835 160	62 743 463	62 743 463
Međimurska	38 913	89 360	785,21
Koprivničko-križevačka	15 244	29 037	251,22
Virovitičko-podravka	12 207	29 262	344,92
Osječko-baranjska	74 373	168 122	551,16
Magyarország	8 021 000	20 616 000	2 042,86
Baranya	237 503	547 752	1 381,84
Somogy	444 335	1 259 633	3 849,51
Zala	555 517	2 120 317	7 332,17

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (Megyei Évkönyvek, 2011)

A regisztrált turistaérkezések, illetve vendégéjszakák száma a projektterés horvát oldalán elhanyagolható az országos átlaggal való összehasonlításban. Ennek az az oka, hogy Horvátország turizmusa elsősorban a tengerpartra épült. Akár relatív, akár abszolút számok tekintetében a turizmus sokkal fejlettebb Magyarországon, különösen Zala megyében. Megemlítendő azonban, hogy mind Zala mind Somogy megye határos a Balatonnal, Baranya megyében pedig Pécs városa vonz magához jelentős számú turistát.

8. táblázat: Turisztikai és vendéglátóipari vállalkozások száma

	Vállalkozások száma-turizmus és vendéglátóipar, 2011	Vállalkozások száma-turizmus és vendéglátóipar, 2011
Horvátország	5 929	138
Međimurska	121	106
Koprivničko-križevačka	70	61
Virovitičko-podravska	34	40
Osječko-baranjska	177	58
Magyarország	10 942	108
Baranya	345	87
Somogy	187	57
Zala	240	83

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (Megyei Évkönyvek, 2011) FINA

A turisztikai és vendéglátóipari vállalkozások száma Magyarországon kétszer annyinak tűnik, mint Horvátországban, de ez a módszertannak köszönhető. Magyarországon ugyanis az adatok az összes turisztikai és vendéglátóipari vállalkozást tartalmazzák, azok formájára való tekintet nélkül, Horvátországban ezzel szemben csak a FINA (pénzügyi felügyelet) adatbázisában szereplő egységeket, ez pedig a társasági adót fizető vállalkozásokra terjed ki. Mivel az adatok nem tartalmazzák a turizmusban és vendéglátásban hangsúlyosan jelen lévő családi birtokok és a kézművesek (személyi jövedelemadó-fizetők) adatait, nehéz pontos következtetést levonni.

1.6 KÖVETKEZTETÉS

A vizsgált terület összesen 7 megyéből áll a magyar (Zala, Somogy, Baranya) és horvát (Međimurska, Koprivnicko-križevacka, Virovitičko-podravska és Osječko-baranjska megye) határ mentén. A térség mindkét országban periférikus, határmenti és nyelvi korlátokkal jellemezhető. Mindössze két nagyváros található a térségben (Pécs és Osijek), annak keleti oldalán.

A térség nagy része védelem alatt áll, nemzeti parki terület Magyarországon és regionális park Horvátországban, illetve a természetvédelmi területekkel átfedést mutató Natura2000.

A demográfiai szerkezet és trendek kedvezőtlenek, túlnyomóan a lakosság elöregedése és a lakosságszám csökkenése jellemző mindkét országban. A lakosság iskolázottsága azt mutatja, hogy az országos átlaghoz képest kevés a magasán képzett lakos. A GDP adatok is arra utalnak, hogy a térség elmaradott, rosszabb helyzetben van, mint az országos átlag és még inkább, mint az EU28-ak átlaga. A bérek valamivel magasabbak Horvátországban, de a munkanélküliség és a tartó munkanélküliség is, amely a horvátországi munkaerőpiacnak a magyarnál rugalmatlanabb jellegére utal.

Magyarországra nagyobb birtokok és alacsonyabb relatív mezőgazdasági foglalkoztatottság jellemző, míg a horvátországi megyékben több a mezőgazdasági birtok és többen dolgoznak a primer szektorban. A legnagyobb különbség a két ország átlagos birtokmérete közt látható. A mezőgazdaságilag művelhető terület nagysága csaknem háromszor nagyobb Magyarországon. A turizmus is messze elmarad az országos átlagtól, elsősorban Horvátországban, ahol az ágazat főleg a tengerpartra épül.

2. A MEGLÉVŐ TERVEZÉSI DOKUMENTUMOK ÉRTÉKELÉSE

A tervezés egy közösségnek a saját jövője iránti elkötelezettségét jelenti. A területi tervezés akkor is fontos, amikor az uralkodó gazdasági erők nemcsak a termelés és a fogyasztás viszonyára hatnak, hanem a térségek, régiók, országok jólétét vagy hanyatlását is befolyásolják. A tervezés még fontosabb olyan térségekben, amelyek nem tartoznak a meghatározó piaci mechanizmusok által kedvező helyzetbe hozott területek közé, az önerőre épülő fejlesztés szűkös erőforrásai miatt.

A magyar-horvát IPA térségre már elkészült tervek elemzésének célja az, hogy információkhoz jussunk a térség fejlesztési elképzeléseitől, arról, hogy az érintettek és a felelős szervek miként vélekednek a térség állapotáról és milyen irányok mentén képzelik ott el a területfejlesztést. A vizsgálat konkrét célja a stratégia jelentőségű tervezési dokumentumok értékelése, azokból következtetések levonása és javaslatok nyújtása a jövőben elkészítendő, hasonló dokumentumok kidolgozásához, a határon átnyúló térség különleges tulajdonságainak figyelembe vételével.

Mindét országban komoly változásokon megy át a tervezési rendszer, és maguk a tervek is megújulnak. Magyarországon az új (2010-ben megválasztott) kormány átrendezte a területi szintek kompetenciáit, amely hatással van a közszolgáltatásokra és a közigazgatásra, illetve a területfejlesztésre is. Az 1999-ben, az EU csatlakozás előtt létrehozott NUTS2 és NUTS4 térségek, amelyek 2004 után a területfejlesztés kiemelt szintje voltak, elvesztették fejlesztéspolitikai jelentőségüket, ezzel szemben a NUTS3 szint (megyék) és egy új szint, a járásek szintje kapott területfejlesztési funkciókat 2013-tól. Az új programozási időszak kezdete is a tervezési dokumentumok megújításának hullámát indítja el, és sok esetben az új változatok még nem is álltak rendelkezésre a vizsgálat időtartama alatt.

Horvátországban az Európai Unióhoz történő csatlakozás idézett elő változásokat a tervezési keretekben, bár az EU által preferált alapelvek közül sokat már a csatlakozás előtt is alkalmaztak, részben az EU által finanszírozott projektek korai jelenléte miatt. Az új programozási időszak megköveteli Horvátországban is a tervek felülvizsgálatát minden szinten, és új formájukban igen kevés dokumentum állt csak rendelkezésünkre. Különösen igaz ez a horvátországi HACs stratégiákra.

Az elemzett dokumentumokban mindkét országban visszaköszönnek az EU előírásai. Elsősorban a Dél-Dunántúli Akcióterv, a Dél-Dunántúli Turizmusfejlesztési Stratégiája és Stratégiai Környezetvédelmi Fejlesztési Programja, Horvátország Erőforrás fejlesztési tervei és a két ország HACs stratégiai közvetlenül az Európai Unió programjaihoz vagy támogatási rendszereihez kötődnek.

2.1. Az elemzés módszertana

Jelen dokumentum összeállításához az alábbi módszertant alkalmaztuk: a meglévő és a nyilvánosság számára elérhető dokumentumok elemzése országos, regionális és helyi szinten. A dokumentumok elemzése számszakilag és a vizsgált kérdések tekintetében területi követelményeknek (közigazgatási egységeknek) megfelelően történt, úgy, hogy az azonos jellegű és jelentőségű dokumentumok összehasonlíthatósága biztosított legyen.

A projekt szintjére kidolgozott módszertan szerint az elemzés folyamata három kritérium-csoport szerint történt: (1) a dokumentumok elemzése azok jelentősége, jellege, tartalma és módszertana szerint; (2) a dokumentumok végrehajtásának értékelése és (3) a dokumentumok (horizontális és vertikális) összehasonlítása.

Az elemzést az alábbi kategóriákba sorolható kritériumok mentén végeztük:

A. A dokumentumok értékelése

Jelentőség

- Országos jelentőségű
- Regionális jelentőségű
- Helyi jelentőségű
- Ágazati

A dokumentum jellege

- Stratégiai
- Operatív
- Vegyes
- Egyéb

Tartalom

- Alapfogalmak tisztázottak
- Fejlesztés alapelvei meghatározottak
- Célkitűzés
- A terv készítését jogszabály írja elő
- A terv elkészítését kezdeményező szervezet
- Hivatalos/nem hivatalos terv
- Helyzetelemzés megléte, tartalma
- A tervezett fejlesztések időtartalma
- A megvalósítás eszközei
- Akcióterv, megvalósítási terv része-e a dokumentumnak
- Illeszkedés a 11 EU tematikus célkitűzéshez (EK 13730/12)*
- Illeszkedés az IPA DUPLO előzetes alapelveihez
- Illeszkedés magasabb szintű stratégiai dokumentumokhoz
- Jól strukturált, könnyen értelmezhető tartalom, belső konzisztencia (a feltárt problémákra hogyan reagálnak a tervezett beavatkozások)
- Melyek a terv fő erősségei, vannak-e egyedi, innovatív javaslatok
- Készült-e idegen nyelvű fordítása

- Értékelés (Volt-e előzetes hatásvizsgálat? Melyek a megállapításai?)
- Indikátorok (Vannak-e a teljes dokumentumon - helyzetelemzés, célkitűzés, megvalósítás, monitoring - átívelő indikátorok?)
- A kidolgozás módszertana
 - Szakértői megközelítés (megbízott tanácsadó cég vagy minisztérium készítette a tervet)
 - Participatív megközelítés (különböző szektorok érintett szereplői)

B. A dokumentumok végrehajtásának értékelése

- A végrehajtásának minimális feltételeinek teljesülése
 - A végrehajtásért felelős testület megnevezve
 - Megvalósítási terv a dokumentum része
 - Van pénzügyi terv
 - A finanszírozás forrásait konkrétan megnevezi a terv
- Végrehajtás
 - A megvalósítás a meghatározott időben megvalósult
 - Nem valósult meg
 - Egyéb
- Volt-e köztes és utólagos (ex-post) értékelés? A végrehajtás elmaradása (annak okai)
 - A végrehajtás minimális feltételei nem teljesültek
 - A különböző közigazgatási szintek közötti koordináció hiánya
 - A dokumentum általános gyenge minősége
 - Pénzügyi tervezés elmaradása
 - A végrehajtáshoz szükséges adminisztratív kapacitás hiánya
 - A felelős szervek politikai akaratának hiánya

C. A dokumentumok horizontális és vertikális összehasonlítása

A régiókban azonosított problémák hasonlóságai és különbözőségei (megyék, HACs térségek)

Az azonos szintű tervek hasonlóságai és különbségei

A helyi tervek és az azonosított problémák összhangja a magasabb szintű tervezési dokumentumokkal

D. Egyéb

A dokumentum megalkotója
Pénzügyi keretek

*Összhangban van-e a dokumentum az EU tematikus céljaival:

- a kutatás, a technológiai fejlesztés és innováció erősítése
- az információs és kommunikációs technológiák hozzáférhetőségének, használatának és minőségének javítása
- a kkv-k, a mezőgazdasági (az EMVA esetében) és a halászati és az akvakultúra-ágazat (az ETHA esetében) versenyképességének javítása
- a karbonszegény gazdaság felé való elmozdulás támogatása minden ágazatban
- az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a kockázatmegelőzés és -kezelés előmozdítása
- a környezetvédelem és az erőforrás-felhasználás hatékonyságának előmozdítása
- a fenntartható közlekedés előmozdítása és kapacitáshiányok megszüntetése a főbb hálózati infrastruktúrákban

- h) a foglalkoztatás előmozdítása és a munkaerő mobilitásának támogatása
- i) a társadalmi befogadás előmozdítása és a szegénység elleni küzdelem
- j) beruházások az oktatás, a képességfejlesztés és az egész életen át tartó tanulás területén
- k) az intézményi kapacitás javítása és hatékony közigazgatás

****Megtalálhatóak-e a dokumentumban a DUPLO alapelvei:**

Tekintettel van-e természetvédelmi területekre?

A közösségi közlekedést és az alternatív közlekedési módokat támogatja-e az egyéni gépjárműhasználat helyett?

Saját keretein belül támogatja-e a vasúti közlekedést a közúttal szemben?

Előmozdítja-e a vidék fejlődését?

Előkészít-e valamilyen nagyléptékű beruházást? Ha igen, hogyan?

2.2. Az elemzés eredményei

Ez a fejezet összegzi az összegyűjtött tervek részletbe menő elemzésének főbb megállapításait. Az összegzés a fenti kritériumok mentén készült.

2.2.1. Általános megjegyzések

Összesen 43 dokumentum elemzésére került sor, ebből 20 volt a projektterv magyar, 23 pedig a horvát oldaláról. A magyar oldalon két olyan országos és két regionális szintű dokumentumot elemeztünk, amelyek túlmutatnak a DUPLO projekttervén. A többi dokumentum területi hatóköre a megyék területével esik egybe (csekély eltérésekkel Međimurje megye esetében). A horvát oldalon a megyei szintű dokumentumok többfélék lehetnek, és mindkét oldalon két szintű dokumentumait választottuk be a mintába: a városi szintű dokumentumokat és a HACS stratégiákat a horvát oldalról, illetve a kistérségi szintű dokumentumokat és a HACS stratégiákat a magyar oldalról.

17. ábra: Az elemzett dokumentumok megyék szerinti megoszlása

A HaCS szintje adta a mintában szereplő legtöbb tervet – ennek oka egyfelől, hogy minél alacsonyabb szintet tekintünk, annál nagyobb az elemszám, másfelől a tervek fontossága –, ezek az alulról induló tervezési folyamat úttörőinek tekinthetők. A kistérségi szintet Magyarországon a kiüresedés fenyegeti-a kormány 2012-es területi átszervezését követően ez a szint elvesztette fejlesztéspolitikai jelentőségét. Emiatt az ebből a körből kiválasztott 6 magyar dokumentum elemzésének mélysége nem éri el a többi dokumentumét, és nem is szerepelnek az alábbi mennyiségi összehasonlításban.

9. táblázat: Az elemzett dokumentumok területi szintenkénti száma Horvátországban és Magyarországon

Területi szint	Horvát oldal	Magyar oldal
Országos szint	-	2
Regionális szint	-	4
Megyei szint	10	3
Szubregionális szint	-	6
HACS szintje	11	5
Városi szint	2	-
Összesen	23	20

A dokumentumok jellege azok szintjétől függően változik-a magasabb szintű dokumentumok többnyire inkább stratégiai jellegűek, míg a legtöbb terv vegyes jellegű, bennük operatív jegyekkel (egyetlen dokumentum, Zala megye fejlesztési stratégiája volt teljes egészében operatív jellegű).

Három terv volt kifejezetten ágazati jellegű, a magyar Országos Területfejlesztési Konceptió és az Országos Ökoturizmus Fejlesztési Stratégia, illetve Međimurje Megye Vidékfejlesztési Stratégiája. Míg Magyarországon az összes tervet jogszabályi kötelezettség alapján készítették el, Horvátországban csak a megyei fejlesztési stratégiák készítését írja elő jogszabály (és Međimurje Megye Vidékfejlesztési Stratégiájáét).

Ami az időbeli kereteket és a készítés idejét illeti, a horvátországi dokumentumok jóval frissebbek a magyarországiaknál. Ez részben az Európai Unióhoz való későbbi csatlakozás következmé-

nye-a tervezés mint olyan eltérő hagyományokkal bírt a posztszocialista országokban, mint a nyugat-európaiakban, és számos tervezési eszköz csak az európai normákkal, gyakorlatokkal és eljárásokkal kapcsolatos harmonizációs folyamat eredményeként vezettek be. Míg a horvátországi dokumentumok közül a legrégebb 2008-ban készült, a magyar oldalon csak két olyan dokumentum található, amely ennél fiatalabb! Hozzá kell tenni, hogy a magyar dokumentumok némelyike (főleg a HACS stratégiák) kidolgozása óta már módosítva lett. A legtöbb magyar dokumentum 2007-2008-ban készült. A tervek nagyobb része lejár 2013-2014-ben, ami azt jelenti, hogy a tervezési dokumentumok komoly megújulási hulláma várható mindkét országban. A magyar oldalon a megyei fejlesztési stratégiák még a készítés fázisában vannak 2014 elején, és régen nem tapasztalt, fontos szerepük lesz majd a területi tervezésben és fejlesztésben.

Egyetlen tervet fordítottak csak le angol nyelvre-a Magyar Országos Területfejlesztési Konceptiót (valamint a Dél-Dunántúl Regionális Operatív Programját, amely a többi regionális szintű dokumentum keretdokumentuma).

A tervek megvalósítását többféle szempontból vizsgáltuk. Összességében a magyar dokumentumokban a végrehajtás eszközei és lépései sokkal szegényesebbek voltak, ugyanakkor egyes sajátos fejlesztési eszközök (például akcióterv, végrehajtási terv) bemutatásában sokkal erősebbek voltak. A horvátországi dokumentumok nagyobb hangsúlyt fektettek a végrehajtó szervezetre és a pénzügyi tervre. A 37 dokumentumból 30 nem nevezte meg finanszírozási forrásait. A nem megfelelő végrehajtás okai közt néhány magyar dokumentumban (közülük 2 országos szintű, egy regionális és egy megyei szintű volt) a koordináció hiányát említették meg. A magyar dokumentumok biztonságosabban használták az indikátorokat-ez lehet a korábbi EU finanszírozási programok tapasztalatainak eredménye. Nem történt azonban említés a megadott időkereten belül végre nem hajtott programról-részben azért, mert a legtöbb terv végrehajtását még folyamatban levőnek tekintették, annak ellenére, hogy legtöbbjük a közeljövőben zárul.

A szakértői megközelítés jellemzőbb a magyar dokumentumokban-csak a HACS stratégiák készülnek részvételi alapon, ami a LEADER programok kötelező elemének tekinthető. Horvátországban a megyei szintű dokumentumokat is részvételi alapon készítették el.

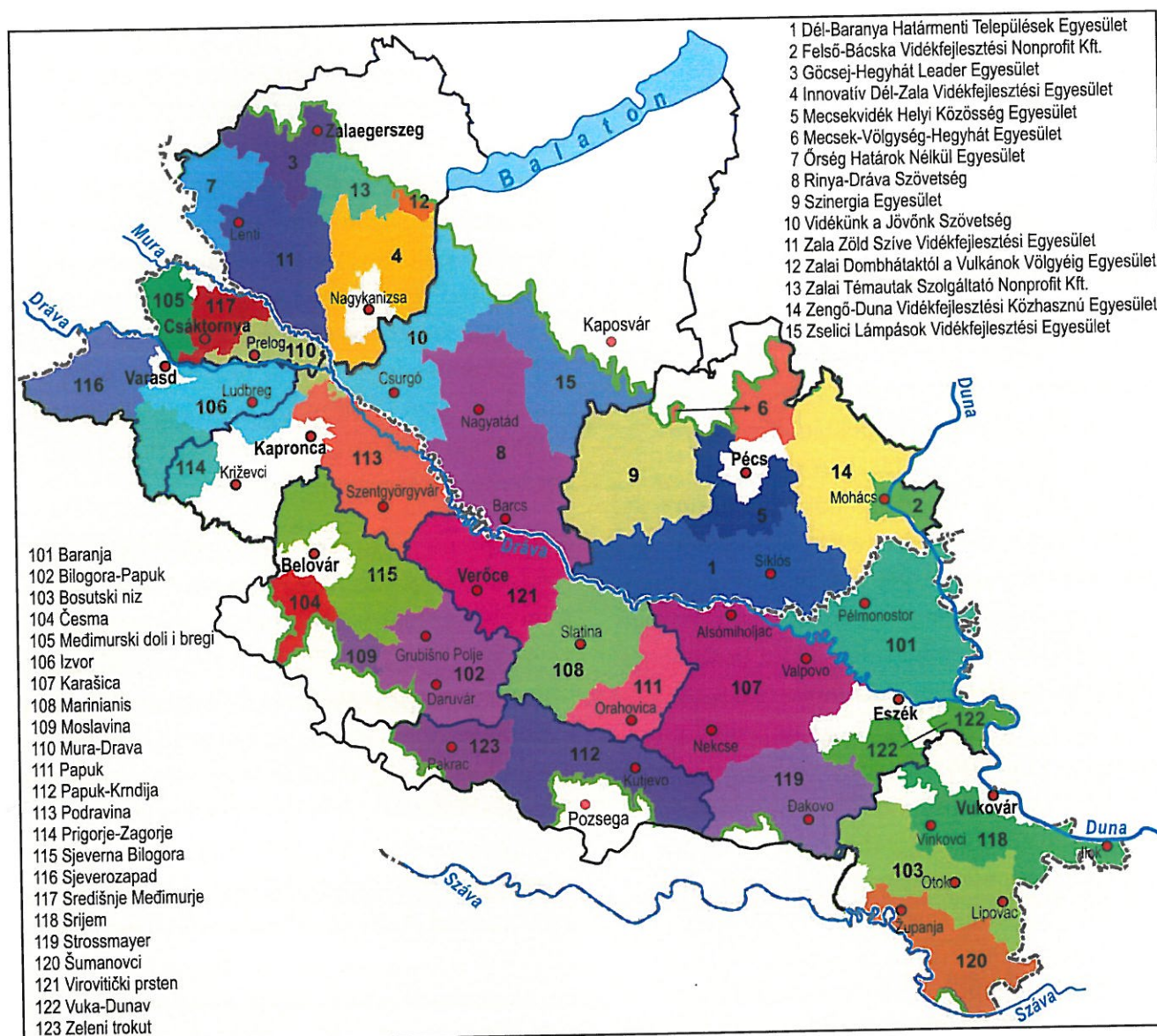
2.2.2. A tervek stratégiai elképzelései és fejlesztési céljai

Az elemzett tervekben kapott fontos információ volt a kitűzött célok köre. Betekintést nyújtott a különböző területi szintek, illetve a különböző szintű döntéshozók által megfogalmazott prioritásokba. Többnyire a magasabb szintű dokumentumok általánosabbak voltak és kevesebbet foglalkoztak a konkrét végrehajtással. A HACS stratégiák feleltek meg leginkább a helyi igényeknek, de ennek lehet az is az oka, hogy csekély anyagi források felett rendelkeznek, illetve a LEADER programokban alapvetően az alulról jövő kezdeményezéseket támogatják.

A dokumentumok másik közös jellemvonása az innovatív megoldások vagy egyedi ötletek hiánya. A megközelítések hasonlósága és a kreativitás hiánya jellemző a dokumentumok minden fajtájára (minden területi szinten). A jövőkép, a célok és cselekvések megfogalmazása meglehetősen formalizált, kevés figyelmet és felelősséget szentelve a megvalósításnak. A magyar oldalon a HACS stratégiák mutatják az egyedi megoldásokra törekvés jeleit, de a horvát oldalon hiányzik belőlük a jövőről való stratégiai gondolkodás, nem mások, mint a megyei stratégiák egyszerű másolatai. Ennek az oka az, hogy Horvátországban a HACS dokumentumokat az EU csatlakozási folyamat hívta életre, nem pedig a felelős intézmények vagy az érintett szereplők belső igénye. Hasonló dokumentumok korábban nem léteztek, míg Magyarországon nagyobb hagyománya van a közösségi tervezésnek (szintén az EU-s előcsatlakozási és csatlakozási folyamatok eredményeképpen).

Elvileg a HACS stratégiáknak kell a helyi igényeket és az érintett szereplők elképzeléseit leginkább tükröznük. A HACS-okat mindkét országban szinte kizárólag a megyei határokon belül hozták létre, és így megvan az esélye, hogy a formalizáltság és a felsőbb területi szintektől való függés nem enged megfelelő teret a HACS-okra egyébként jellemző rugalmasságnak és igényvezéreltségnek.

18 ábra: Helyi akciócsoporthok a horvát-magyar határtérségben

A horvát dokumentumok sajátosságai

Az összes megyei fejlesztési stratégia célja a „versenyképes” gazdaság, benne a „versenyképes” mezőgazdaság. A versenyképes, piacvezérelt mezőgazdaságra törekvés azonban nem köszön vissza a HACS stratégiákban, kivéve Eszék-Baranya megyét.

A dokumentumok leggyakoribb célkitűzései Horvátországban az alábbiak:

(Közösségi) infrastruktúra-fejlesztés (a HACS szintű dokumentumokban, kivéve az Eszék-Baranya megyei HACS-okat)

Gazdaságfejlesztés

- Versenyképes mezőgazdaság
- KKV-k támogatása
- Turizmus (fenntartható, falusi, szárazföldi)-együttműködés, érintettek összekapcsolása

Társadalmi tényezők

- Foglalkoztatás
- Életminőség
- Oktatás, képzés
- Társadalmi befogadás

Környezeti tényezők

- A természeti és kulturális környezet védelme („örökség” szempontú megközelítés)

Sajátos jegyek a magyar dokumentumokban

Úgy tűnik, Magyarországon a HACS stratégiák és minden más magasabb szintű dokumentum lényegesen eltér egymástól alapvető megközelítéssüket, célkitűzéseiket, és persze pénzügyi kereteket tekintve. A magasabb szintű dokumentumok többnyire felülről kezdeményezettek (szakértői megközelítés), és elsődleges céljuk a versenyképes gazdaság támogatása, emellett a társadalmi kohézió erősítése és a környezet mint örökség megőrzése. A célok túlságosan általánosak, a végrehajtás szempontjai pedig gyengén kidolgozottak. HACS szinten a dokumentumok inkább tűnnek alulról kezdeményezettnek (részvétellel alapuló megközelítés), és nagyobb hangsúlyt kapnak a kisléptékű fejlesztések, a KKV-k igényeinek közvetlenebb kihangsúlyozása, valamint a helyi élelmiszeripari és kézműves termékek előállításának jelentősége.

Az elemzett dokumentumokban szereplő főbb szempontok az alábbiak:

Térbeli aspektus

- Megközelíthetőség
- Településhálózat
- Térbeli kohézió
- Városközpontú területfejlesztés

Versenyképes gazdaság: új ágazatok (víziók szintjén)

- Kulturális ipar (Baranya)
- Innovatív, tudásalapú megújulás (Zala)
- Minőségi váltás (a turizmus és a helyi termékek területén) (Somogy)

Helyi gazdaság (HACS szint)

- Helyi élelmiszeripar és kézműipar
- Turizmus
- Egységes arculat

2.2.3. Az EU tematikus céljainak támogatása

A helyi tervek megfelelése az EU 11 tematikus céljának gyakrabban megfigyelhető a magyar dokumentumokban. A terveknek az EU alapelvek mentén történő elemzése azt mutatja, hogy a horvát dokumentumok elsősorban a KKV-k versenyképességének erősítését, a munkahelyteremtést és az oktatás színvonalának emelését tartják fontosnak. Az összes magyar terv említi környezetvédelmi célokat – bár ez sokszor inkább csak címke és nem a fejlesztés lényegi alapelve.

10. táblázat: Az EU tematikus célkitűzéseinek megjelenése az elemzett dokumentumokban

	Horvátországi tervek	Magyarországi tervek
(1) a kutatás, műszaki fejlesztés és innováció erősítése;	5/23	9/14
(2) az információs és kommunikációs technológiákhoz való hozzáférés, azok használatának és minőségének javítása;	3/23	8/14

(3) a kis- és középvállalkozások, a mezőgazdaság (az EAFRD-re felkészítés) és a halászati és akvakultúra szektor (az EMFF-re felkészítés) versenyképességének erősítése;	17/23	12/14
(4) az alacsony széndioxid-kibocsátású gazdaságra való áttérés elősegítése az összes ágazatban;	4/23	9/14
(5) az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a kockázatmegelőzés és-kezelés támogatása;	2/23	11/14
(6) a környezet védelme és a hatékony erőforrás-felhasználás támogatása;	15/23	14/14
(7) a fenntartható közlekedés támogatása és a szűk keresztmetszetek felszámolása az alap-infrastruktúrában;	1/23	9/14
(8) foglalkoztatás és a munkaerő mobilitásának támogatása;	17/23	11/14
(9) a társadalmi kirekesztés és a szegénység elleni küzdelem;	13/23	11/14
(10) az oktatásba, képzésbe és élet-hosszig tartó tanulásba történő beruházás;	16/23	12/14
(11) az intézményi kapacitások és a hatékony közigazgatás erősítése.	5/23	6/14

A fenntartható közlekedés támogatása gyakorlatilag teljes mértékben hiányzik a horvát dokumentumból. A magyar dokumentumok legalább szándékszínten említik ezt a kérdést, területi szinttől függetlenül. A kutatással, műszaki fejlesztéssel, innovációval és infokommunikációs fejlesztésekkel kapcsolatos ügyek erősen alulreprezentáltak a horvátországi dokumentumokban.

2.2.4. A DUPLO célkitűzéseinek támogatása

A természetvédelmi területek szinte az összes magyarországi dokumentumban említést kaptak. A horvátországi dokumentumokra ez sokkal kevésbé jellemző. Mivel Horvátország csak mostanában lett az EU tagja, a Madárvédelmi Irányelv⁵ és Natura 2000 területekre vonatkozó Élőhelyekről Szóló Irányelv⁶ rendelkezései kevésbé hangsúlyosak, mint Magyarország esetében.

⁵2009/147/EK Irányelv

⁶A Tanács 92/43/EGK Irányelve (1992. május 21.) a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről

11. táblázat: A DUPLO célkitűzéseinek megjelenése az elemzett dokumentumokban

	Horvátországi tervek	Magyarországi tervek
Természetvédelmi területek figyelembe vétele	9/23	12/14
Közösségi és alternatív közlekedés támogatása a személygépkocsi-használat helyett	0	5/14 (további 4 részben)
A vasúti közlekedés támogatása közút helyett	1/23	4/14
A helyi élelmiszeripari hálózatok támogatása	12/23	8/14
A vidéki turizmus támogatása	17/23	13/14

A fenntartható közlekedés és az alternatív közlekedési módok támogatása a tervek legritkábban említett elemei közé tartoznak, a horvátországi dokumentumokban gyakorlatilag egyáltalán nem foglalkoznak velük.

A dokumentumok csaknem fele támogatja a *helyi élelmiszertermelést*. Ez a célkitűzés kevésbé jellemző a horvátországi dokumentumokban, az összes dokumentum fele (11) nem említi. A magyar oldalon csak a regionális szintű dokumentumok azok, amelyek következetesen hanyagolják ezt a témakört. A három megyei fejlesztési terv közvetett utalást tesz a kérdésre.

A vidéki turizmus a horvátországi dokumentumokban a legnépszerűbb DUPLO célok közé tartozik. Az összes HACS stratégia (kivéve Podravina-t) és az összes nem ágazati megyei szintű dokumentum említést tesz róla. A vidéki turizmust csaknem az összes magyarországi dokumentum is hangsúlyosan említi.

Fontos megemlíteni, hogy az Európai Unió által alkalmazott megközelítések beépítése, figyelembe vétele vagy az azokra való utalás nem szükségszerűen ágyazódik be teljes mértékben az országos vagy regionális politikákba. Mivel szűkülnek a hazai pénzügyi források, az EU források elérhetősége a fejlesztések szempontjából kulcsfontosságúvá válik. Az ezekhez az alapokhoz kötődő rendelkezések és elvek inkább külső ösztönzők, semmint a szervesen kialakuló belső szükségletek eredménye.

2.2.5. Következtetés

A projekttérségre vonatkozóan igen nagy számú tervezési dokumentum van érvényben. Az egymással átfedésben lévő területi egységekre vonatkozó ágazati és területfejlesztési tervdokumentumok magukban hordozzák a duplikáció, a túlzott általánosítás, valamint a koordináció hiányának veszélyét. A végrehajtás szempontjait rendkívüli módon elhanyagolják mindkét országban és minden szinten. Az egyedi megoldások és a kreativitás hiánya azt sugallja, hogy a dokumentumok megalkotói nem a kellő felelősségtudattal álltak a tervezési feladathoz. Az uniformizált megoldások és azok jövőbeni megvalósítása inkább versenyt, mintsem szinergiát eredményez, ami még tovább aprózza a térség erőforrásait.

A HACS-ok stratégiai megközelítése alkalmazható a megyék vagy tágabb régiók, illetve az ágazatok stratégiájának kialakítása során. A DUPLO projekt a maga tevékenységeivel inputként szolgálhat a döntéshozók számára, mind a tervezési dokumentumok, mind pedig az operatív tervek kidolgozásának folyamán, hasznos eszköz lehet a térség- és a társadalmi-gazdasági fejlesztés irányítása során.

3. A LEADER HELYI AKCIÓCSOPORTOK VEZETŐIVEL KÉSZÍTETT INTERJÚK TAPASZTALATAI

A Leader a következő kifejezés rövidítése: 'Kapcsolatok a vidékfejlesztési akciók közt' (francia nyelven: Liaison entre actions de développement rural.). Olyan módszert képvisel, amellyel mint megközelítéssel és gyakorlattal a vidékfejlesztés dinamizálható és megvalósítható a helyi vidéki közösségekben.

A Leader arra biztatja a vidéki térségeket, hogy új módokat találjanak versenyképességük megteremtéséhez vagy megőrzéséhez, saját adottságaik/erőforrásaik lehető legteljesebb kiaknázásához és az előttük álló kihívások (gyenge gazdasági szerkezet, a munkalehetőségek hiánya, a szolgáltatások alacsony színvonala stb.) leküzdéséhez. A Leader hozzájárul a vidéki térségek életminőségének javításához a fejlesztési problémák/kihívások holisztikus módon történő megközelítése által.

A Leader hatással lehet az országos, a regionális és a helyi szintű közigazgatási és politikai döntéshozatalra, mivel alkalmas arra, a partnerségek és a kapcsolódó tevékenységek új formái révén kezelni tudja a fejlesztéssel kapcsolatos problémákat (alulról kiinduló megközelítés).

A 'helyi akciócsoport' (HACS) néven ismert helyi partnerség a LEADER megközelítés saját, fontos eleme. A HACSok feladata hogy összefogják az állami és magánszektorbeli partnereket, kiegyensúlyozottan képviseljék a térség különböző társadalmi-gazdasági ágazatiban tevékenykedő helyi érdekcsoportokat⁷.

A DUPLO projekten belül a projektpartnerek kapcsolatba léptek a projekttérségben működő HACS-okkal a határ mindkét oldalán, Horvátországban és Magyarországon is, hogy megismerjék véleményüket és hozzáállásukat az alapve-

tően rurális jellegű projekttérség új fejlesztési kihívásaival kapcsolatban, különös tekintettel a határon átnyúló jellegre mint lehetőségre.

A projektpartnerek hat HACS-tal készítettek interjút, ebből 4 volt Horvátországban és 2 Magyarországon. Az interjúk azzal a céllal készültek, hogy betekintést nyújtsanak a horvátországi és magyarországi HACS-ok tervezési, fejlesztési elképzeléseibe és saját szerepük értelmezésébe.

A következő HACS-okkal készültek interjúk: HACS Baranja, HACS Vuka-Dunav, HACS „Medimurski doli i bregi”, HACS „Mura-Drava”, Mecsek-Völgy-ség-Hegyhát HACS és Rinya-Dráva HACS. A folyamatban 19 interjú alany vett részt (16 írásos interjú Horvátországban és 3 személyes interjú Magyarországon), Horvátországban az ágazati képviselőkkel, Magyarországon a HACS vezetőséggel.

Az interjúk eredményéből kitűnik, hogy a magyar HACS-ok már 6-7 éves tapasztalattal rendelkeznek a Leader megközelítés megvalósításában (a horvát HACS-okat csak 3-4 éve alakították meg). Valamennyi HACS-nak az a fő szándékára, hogy az előttük álló kihívások ellenére a vidéki és helyi közösségek fejlesztési eszközévé tegyék a Leader megközelítést.

⁷A Leader megközelítésről és a Helyi Akciócsoportokról további információ található a LEADER EK 2006 megközelítés ismertetőjében; <http://www.environ.ie/en/Community/RuralDevelopment/EURural-Development/PublicationsDocuments/FileDownload,29632,en.pdf>

A magyarországi HACS-ok azt javaslatot fogalmazták meg a horvátországi csoportoknak, hogy a ők is alkalmazzák a Leader megközelítést és gyakorlatot. Mindehhez a következő problémákkal kell szembenézni:

- a HACS tevékenységeinek végrehajtására nem áll rendelkezésre elégséges pénzeszköz;
- szűk azon szereplők köre, akik jogosultak a HACS támogatásaira (a kis családi gazdaságoknak, a helyi élelmiszertermelőknek és a nagyon kis vállalkozásoknak nincs elegendő pénze és szakértelme a támogatások megpályázására, a nagyobb mezőgazdasági vállalkozások pedig nem érdekeltek a viszonylag kis összegű támogatásokban);
- nem elégséges humán kapacitás a HACS vezetésében;
- az együttműködés előnyeinek alacsony szintű ismerete;
- belső kommunikáció nehézkessége (néhány HACS esetében);
- késedelmes szabályozás;

A Leader szemlélet alkalmazására a magyar HACS-ok a következő alapelveket tartják fontosnak:

- a pénznek a térségen belül tartása helyi vállalkozások szolgáltatásainak igénybe vételével;
- a kisvállalkozások (foglalkoztatás) és a hozzáadott érték támogatása;
- nem reális ötletek ne kapjanak támogatást;
- nem feltétlenül a legegyszerűbb projektek lesznek a legjobbak-egyszerűségekre törekvés;
- az érintetteknek kell bízni, hogy fogalmazzák meg igényeiket, és ez alapján kell a fejlesztési forrásokat szétosztani;
- meg kell találni az együttműködésre alkalmas embereket;
- a HACS vezetésének feladata a szereplők, kezdeményezések felkutatása, megszólítása és motiválása;
- aktívabb nemzetközi tevékenység.

3.1. A HACS-ok hozzájárulása a DUPLO célkitűzéseikhez

A DUPLO projekt tevékenységeiben érintett összes HACS jelezte a Leader megközelítés alkalmazására irányuló szándékát, annak ellenére, hogy a környezet nagymértékben eltér Magyarországon és Horvátországban. A HACS-ok nagyon fontosnak értékelték a helyi, regionális és országos szinten történő külső kommunikációt, illetve a hálózatépítés szerepét. A HACS-ok általában hasonló tevékenységeket látnak el: tervezés, projekt előkészítés, forráshelyezés, oktatás, határon átnyúló együttműködés, tanulmányutak szervezése az érintettek számára, az IPARD projekt támogatása (horvátországi HACS-ok). Mindkét oldal lehetőségnek fogja fel a nemzetközi és a határon átnyúló együttműködéseket, és megfelelő tapasztalattal, kezdeményezőkésséggel rendelkezik más országokkal való együttműködés terén. A horvátországi HACS-ok szlovéniai és magyarországi HACS-okkal létesítettek kapcsolatokat, míg a magyarországi helyi akciócsoportoknak francia és román HACS-okkal vannak nemzetközi együttműködései.

E tekintetben az összes HACS üdvözölte a DUPLO projektet és annak partner intézményeit, lehetőségnek tekintve azt tapasztalatcserére, új információk szerzésére, a HACS-ok és kezdeményezéseik támogatására, új projektek indítására stb.

Az összes HACS egyetértett abban, hogy a legnagyobb problémák a pénzügyi források, illetve az ahhoz kapcsolódó emberi erőforrások hiánya, valamint a HACS-ok helyi közösségeken belüli szerepének nem elégséges ismerete. Ez egybehangzóan az interjúkészítők korábbi tapasztalataival, miszerint a HACS-okat igen gyakran csak egy újabb közintézménynek tekintik, amely az üzleti szektor költségén működik.

A DUPLO projektben megszólított HACS-ok által

tapasztalt problémák ellenére még mindig ők a térségük fejlődésének legfőbb mozgatórugói, tagságuk felé felelősséget kell vállalniuk.

A DUPLO projekt célja volt, hogy a HACS-ok által érzékelt legfőbb problémákat illetve a legfontosabb fejlesztési irányvonalakat megjelenítse az általános kerettervében. Az interjúk során a HACS-ok jellemzést adtak a területük gazdaságának szerkezetéről és megfogalmazták a térség fő fejlesztési pilléreit/ágazatait.

A HACS-ok térségeiben azonosított fő gazdasági tevékenységek a következők:

- mezőgazdaság (állattenyésztés,
- növényter-mesztés),
- szőlészet,
- erdőgazdálkodás
- falusi turizmus,
- élelmiszeripar,
- textilipar,
- fémipar,
- feldolgozóipar;
- méhészet/méztermelés (a magyarországi HACS-okon belül néhány területen);
- organikus termékek előállítása.

A HACS-ok területein a gazdaság szerkezetére helyenként a nagyvállalatok mint technológiai- ilag fejlett, minimális számú munkaerőt alkalmazó egységek túlsúlya jellemző (HACS Baranja); másfelől a HACS-ok többségében nagyszámú, a túlélésért küzdő KKV és családi birtok található a mezőgazdaság és a turizmus területén.

A HACS-ok jövőbeni fejlesztéseiket a következő ágazatok mentén képzelik el:

- meglévő feldolgozóipar (fém, textil stb.),
- mezőgazdaság,
- turizmus,

élelmiszeripar,
kommunális infrastruktúra (a horvátországi
HACS-ok esetében),
vállalkozói infrastruktúra;
turisztikai szolgáltatásokat is nyújtó családi
birtokok;
nagyobb méretű mezőgazdasági üzemek;
organikus termelés;
munkaerő-intenzív gazdasági tevékenységek;
megújuló energia (napenergia, biomassza);
kultúra.

3.2. Záró megjegyzések

A jelen tervezési dokumentum stratégiai javasla-
taiba beépültek a projektben megszólított HACS-
ok fejlesztési elképzelései, javaslatai, szemlélete,
és reményeink szerint ez hozzásegíti a helyi sze-
replőket ahhoz, hogy a DUPLO általános keret-
terv stratégiai fejezetét a határon átnyúló közös
tervezés eszközeként használják, formálják.

Mindehhez az is szükséges, hogy a jövőben ked-
vezőbb fordulatot vegyen a HACS-ok finanszíro-
zása annak érdekében, hogy a Leader gyakorlat
valóban elérhesse a célját.

4. A HELYZETELEMEZŐ FEJEZETEK ÖSSZEFOGLALÁSA

A vizsgált térség egésze periférikus, rurális jel-
legű és leszakadó. A társadalmi és gazdasági
mutatószámok mindkét országban jóval kedve-
zőtlenebbek az országos átlagnál. A horvát olda-
lon az átlagjövedelmeket tekintve kedvezőbbnek
tűnik a helyzet, a munkanélküliségi adatok

ugyanakkor itt jóval kedvezőtlenebbek. A horvát
oldalon a lakosság iskolázottsági szintje maga-
sabb. A mezőgazdaság tulajdoni szerkezete elté-
rő a két országban: Magyarországon a birtokterü-
letek nagyobbak, a mezőgazdasági vállalkozások
száma alacsonyabb, a mezőgazdasági foglalkoz-
tatottság aránya pedig jelentősebb. A térség ter-
mészeti és kulturális értékekben való gazdagsá-
gát a turisztikai statisztikák nem tükrözik.

A térségre készített nagyszámú fejlesztési doku-
mentum meglehetősen egysíkú az azonosított
(és nagymértékben hasonló) problémákra java-
solt megoldásokat illetően. A tervezés mint esz-
köz még nem vált a jövőformálás elismert ténye-
zőjévé ebben a térségben. A megvalósításra nem
fordítanak elegendő figyelmet egyik országban
és egyetlen szinten sem. Az egyedi megoldások
és a kreativitás hiánya gyenge felelősségvállalást
tükröz a dokumentumok megalkotói részéről. A
megoldások egyhangúsága valószínűleg inkább
versenyt, mint szinergiát eredményez majd.

A Helyi Akciócsoportok fejlesztési koncepcióiban
és az elemzett tervezési dokumentumokban egy-
aránt a mezőgazdaság, a turizmus és az ahhoz
kapcsolódó helyi ipar szerepelt, mint a térség
számára fejlődési potenciált hordozó ágazatok.
Nem volt ugyanakkor világos, hogy az egyes ki-
sebb területek vagy szereplők mennyire igyekez-
tek megkülönböztetni magukat a többiektől, és a
javasolt irányvonalakon belül melyek lesznek az
egyedülálló jellemzők vagy különlegességek.

A magyar HACS-ok a LEADER megközelítést
javasolták, amely az alulról jövő kezdeménye-
zésekre épít, és az ágazati helyett a területi
szemléletet képviseli. A helyi szereplők gyenge
motiváltsága szinte minden interjúban említésre
került. Ez különösen megnehezíti a helyi szerve-
zetek dolgát, akik igyekeznek összefogni, terelni
és támogatni a helyi kezdeményezéseket.

VÍZKÉSZLETEK ÉS VÍZHASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉ- GEK A DRÁVA-TÉRSÉGBEN-FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

A projekt során kiterjedt vizsgálat folyt a víz-
készletekről és a vízhasználati lehetőségekről. A
vizsgálatot a Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság
(projektpartner) végezte. A vízzel összefüggő kér-
dések alapvető jelentőséggel bírnak a térségre
nézve, egyrészt projekt terület felső vízgyűjtőin
a talajvíz készletek csökkenő mennyisége és a
Drávából való közvetlen öntözés lehetősége mi-
att, másrészt a Dráva és közvetlen környezetének
természeti értéke miatt, ami turisztikai attrakció
is egyben. A vízgyűjtő területeken (főként a ma-
gyar oldalon) a hozzáférhető vízkészletek hiánya
veszélyezteti a jelenlegi és jövőbeni vízszük-
ségletek kielégítését. A Dráva medersüllyedése
emellett a part menti területek kiszáradásához
vezet, míg más területeken a túlhasználat okoz
rossz vízháztartást a talajokban. Jelen fejezetben
a vízhasznosítással kapcsolatos vizsgálat főbb
megállapításait és javaslatait ismertetjük.

Főbb megállapítások

A vizsgált terület magyar oldali vízfolyásainak
esetében a felhasználható vízkészletek jelentős,
helyenként teljes mennyisége a meglévő víz-
használatok által már lekötésre került.

A terület horvát oldali vízfolyásai-a kedvezőbb
csapadék- és lefolyási viszonyok következtében-a
magyar oldalnál bővebb vízkészlettel rendelke-
nek, azonban a felszíni vízkészletek felhasznál-
hatóságának szigorú szabályozása (korlátozása)
eredményképpen az egyedi vízhasználatok nem
jellemzők és emiatt számuk növekedése sem
várható. A felhasználható vízkészletek döntő
többsége itt a NAPNAV nemzeti öntözési projekt
keretében jelenleg megvalósuló és tervezett ön-
tözési fejlesztések által kerül kihasználásra.

A vízgyűjtő vízfolyásainak többségénél tehát a
mederben nem áll rendelkezésre számottevő
mennyiségű vízkészlet, hiszen annak nagyobb
része egyrészt felhasználásra került/kerül, más-
részt (horvát oldalon) annak jelentős részét a
mederben hagyandó víz jelenti. (Ez utóbbit ma-
gyar oldalon ökológiai vízigénynek, horvát olda-
lon biológiai minimumnak hívják.)

A területen így további felszíni vízhasználat köz-
vetlen mederbeli vízkivétellel csak a nagyobb
vízgyűjtővel rendelkező (min. 200-300 km²) víz-
folyásokból, és ott is csak meglehetősen korláto-
zott mértékben tervezhető.

További-sőt több helyen a jelenlegi-vízhaszná-
latok vízzel való ellátása kellő biztonsággal és
hatékonysággal csak a víz visszatartásával és tá-
rozásával oldható meg.

Közvetlen-tározás nélküli-vízfelhasználásra
újabb vízhasználati igényeket hosszú távon is
kielégíteni képes vízkészlettel a térségben csak a
Dráva rendelkezik.

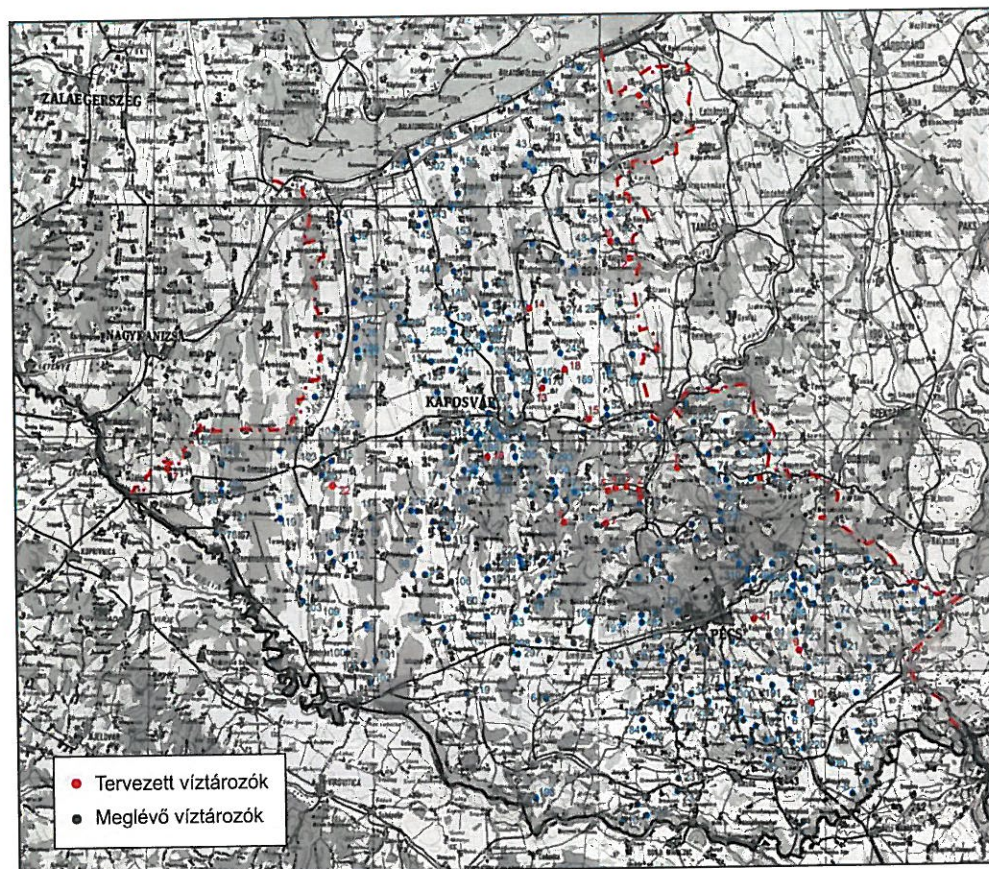
Javaslatok, ajánlások

A Dráva menti területeken a jövőbeni vízhaszná-
latok vízellátását (a hidrológiai, műszaki megva-
lósíthatósági, gazdaságossági, természetvédelmi,
stb. szempontok együttes figyelembe vételével)
lehetőség szerint a Dráva folyóból történő vízki-
vétellel kell megoldani.

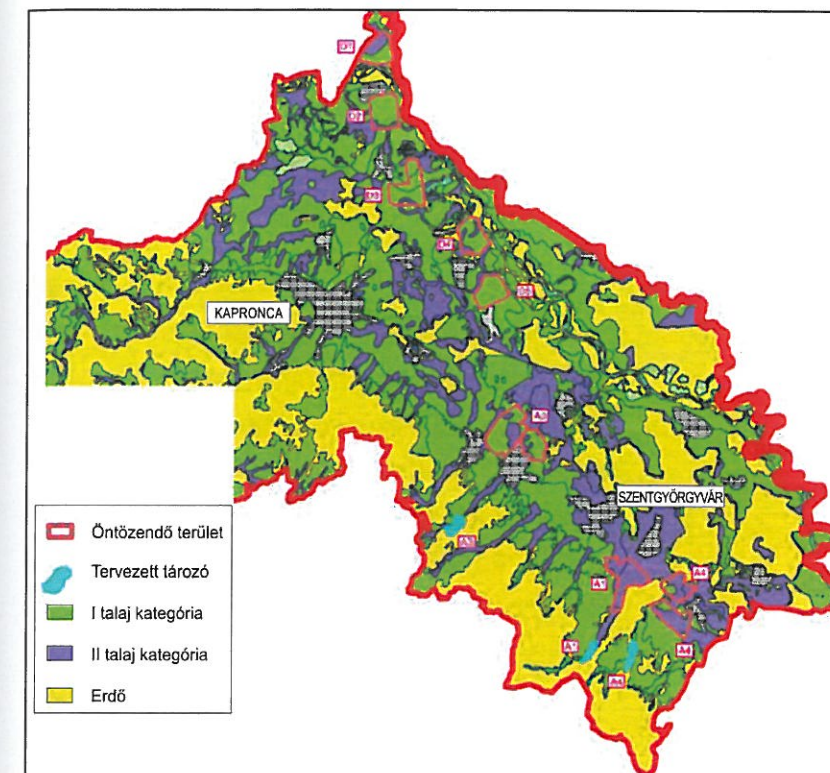
A Drávától távolabb eső területeken alapvetően
a víz visszatartására, tározására kell törekedni.
A tározásra alkalmas helyeket magyar oldalon
a domborzati és hidrológiai adatok alapján a
Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság mérte fel,
horvát oldalon pedig a megyéknek a NAPNAV
projekt keretében elkészített öntözési tervei tar-
talmazzák. Bár ez utóbbiak alapvetően öntözési
célal valósulnak meg, egy-egy tározó létesíté-
sével kapcsolatban mindenképp a megjelölt in-

tézmények megkeresését javasoljuk, hiszen a tározók a gazdasági hasznot hozó tevékenységek-öntözés, halászat-mellett szabadidő eltöltésére, pihenésre-horgászat, fürdőzés, vízi sportok-is jelentős turisztikai vonzerővel bírhatnak, ugyanakkor az egyre gyakrabban előforduló heves csapadéktevékenység hatására kialakuló helyi vízkárok mérséklésében is meghatározóak lehetnek. Mindemellett a természetbe illően kialakított vízfelület jelentős tájésképítési értéket is képviselhet és számos növénynek és állatnak biztosíthat kiváló élőhelyet.

19. ábra: Jelenlegi és lehetséges tározási helyszínek a Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság működési területén

20. ábra: Koprivničko-Križevačka megye Dráva vízgyűjtőre eső részének tározási és öntözési lehetőségei

A NAPNAV projekt keretében a horvát megyék nem csak a vízforrások, a vízellátó rendszerek technikai körülményeit vizsgálták és tárták fel, hanem részletes javaslatot adtak az öntözéssel kapcsolatos egyéb fejlesztési igényekre, mint például a felhasználók felkészítése a hatékony vízfelhasználásra és termelési struktúrára, a működtetés szervezeti és finanszírozási formáira stb. Nevesítették az állami és önkormányzati szervezetek konkrét feladatait a vízgazdálkodás és a mezőgazdasági művelés területén is. Mivel a program szerint megépített főművek a megyék kezelésébe kerülnek, amit aztán nekik kell fenntartani, az öntözési rendszerhez való csatlakozás igényével hozzájuk, vízügyi szakmai iránymutatásért pedig a Hrvatske Vode-hoz (Horvát Vizek) lehet fordulni, mely utóbbi a program megvalósítása és működtetése időszakában a vízgazdálkodási feladatok ellátását a segíti.

Magyar oldalon ilyen országos öntözési program nincs ugyan, de a Vidékfejlesztési Minisztérium által 2013-ban elkészült új Vízügyi Stratégia kiemelt fontosságot tulajdonít a vízvisszatartásnak,

a tározásnak és az öntözéses gazdálkodásnak. A törekvést az is mutatja, hogy bár minden vízhasználat a vízhasználók számára ún. vízkészlet járulék megfizetésével jár, jelenleg a mezőgazdasági célú vízhasználatok egyelőre teljes díjmentességet élveznek. A korlátot a felhasználható vízkészlet mennyisége, illetve legtöbb helyen hiánya jelenti, így tározási, öntözési vagy egyéb célú felszíni vízhasználat tervezése előtt mindenképpen javasolt a Vízügyi Igazgatóság(oka)t megkeresni.

Ennek azért is van kiemelt jelentősége, mert a vízfolyásokat terhelő vízhasználatok alapve-

tően soros elhelyezkedésűek, így egy-egy új vízhasználat tervezésénél feltétlenül figyelembe kell venni a tervezett vízkivételi helyszín felett és alatt (fkm szerint) már meglévő vízhasználatok működését és vízfelhasználását, ami jelentős korlátozó tényező lehet.

A projekterület mindkét oldalára jellemző, hogy a vízhasználattal járó beruházások, fejlesztések megvalósításának egyik feltétele a megfelelő vízjogi engedély megszerzése, mely engedélyeket az adott hatóságok adják ki. Magyar oldalon a vízügyi hatósági kérdésekkel, engedélyezéssel jelenleg a területileg illetékes Vízügyi Hatóságokhoz, horvát oldalon pedig a Horvát Vizekhez és a megyékhez lehet fordulni.

A beruházások, fejlesztések tervezése kapcsán javasoljuk a nemzeti és Európai Unió pályázati források áttekintését, nyomon követését az új, 2014-2020 tervezési időszakra vonatkozóan, mellyel kapcsolatban a különböző fejlesztési ügynökségeknél, kormányzati portálokon és egyéb pályázati honlapokon lehet részletesen tájékozódni.

IV.

A DRÁVA-TÉRSÉGRE JAVASOLT STRATÉGIAI
MEGKÖZELÍTÉSEK

A DUPLO projekt keretén belül megfogalmazott stratégia az IPA HU-HR B övezetére vonatkozik. A stratégia alap gondolata az, hogy a térség egybefüggő egészként (tematikus régióként) történő kezelése a gazdasági és erőforrás-gazdálkodási tevékenységek során a régió egésze számára előnyös lesz. Ez a keret a térségen belül tapasztalható közös vonásokra és hasonlóságokra tekintettel készül. A javaslatok a helyi gazdaságfejlesztésre vonatkoznak, társadalmi kérdésekkel csak ezzel összefüggésben foglalkoznak.

Kiindulásként azokra az ágazatokra helyeztük a hangsúlyt, amelyek véleményünk szerint alapvető fontosságúak, és amelyek fejlesztése egy gyorsuló ütemű fejlődést készíthet elő-de nem rövidtávon. A közös tevékenységek kezdeti köre később bővíthető. A stratégia felhívja a figyelmet a terület sajátos jellegére: a régió gazdag természetvédelmi és mezőgazdasági területekben, és szívében folyik a Dráva, Európa egyik legtisztább és legtermészetesebb folyója.

Azonosított jellemzők és problémák

A régió (különösen a magyar oldalon) társadalmi-gazdasági jellegét és megközelíthetőségét (közlekedési és távközlési infrastruktúra stb.) tekintve periférikus jellegű. Az elmúlt évtizedek ismétlődő válságai következtében (a szocialista rendszer összeomlása, a délszláv háborúk, a vidéki területek általános válsága) a térség rendkívüli módon meggyengült.

A DUPLO projekt keretein belül mélyreható helyzetelemzés készült a térség meglévő tervezési dokumentumai, a helyi szereplőkkel készített interjúk és a térségre rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján. A helyzetelemzés legfontosabb megállapításai az alábbiak:

- Természeti adottságaiból kifolyólag a térség leginkább mezőgazdasági termelésre alkalmas;
- Magas munkanélküliség (mindkét oldalon az országos átlag felett) jellemző a térség szinte minden részén;
- Az iskolázottsági szint többnyire alacsony, amelyhez a modern informatikai eszközök nem elégséges színvonalú ismerete társul (digitális analfabetizmus);
- Az egész térség népessége gyorsan csökken a természetes fogyás és az elvándorlás miatt;
- A helyi szereplők gyakran motiválatlanok és nem rendelkeznek vállalkozói ismeretekkel;
- A bonyolult és bürokratikus üzletmenet akadályozza és visszafogja a helyi vállalkozások önálló tevékenységét;
- A helyi szereplők nem rendelkeznek elég információval egymásról.

A közös stratégiai keret átfogó célja

Az itt megnevezett javaslatok nem adnak gyors megoldást a feltárt problémákra, sokkal inkább a régió belső erőforrásainak újjáépítését szolgálják. E folyamatban a globális piacon uralkodó irányzatoknak való megfelelés önmagában nem prioritás, legalábbis rövidtávon nem. Jelen stratégia hosszabb távra szól, legalább 25 éves időtartamra.

E stratégia átfogó célként az alábbiakat tűzte ki: a gazdasági és társadalmi hátrányok enyhítése munkaerő-intenzív, magas hozzáadott értékű, kis léptékű gazdasági tevékenységek által, a helyi szereplők bevonásával és helyi szintű beszállítói láncok létrehozásával.

A fejlesztések alapelvei

Nem mindig a leginnovatívabb ötletek vagy a legnagyobb pénzügyi támogatás teszi sikeressé egy térség fejlesztését. Gyakran tapasztalhatjuk, hogy a sikertörténetek és legjobb gyakorlatok mögött néhány egyszerű, de stabil alapelv áll, amelyek következetes alkalmazása nagyban hozzájárul az eredményekhez. A DUPLO projekt a térség számára az alábbi alapelveket tartja megfontolandónak:

- Határon átnyúló területfejlesztés, a Dráva-térség egészében gondolkodva;
- Kis léptékű, a helyi természeti környezetet nem károsító gazdasági tevékenységek;
- Minden tevékenység során a magas színvonalra törekvés (innováció, magas minőség, szakértelem, alaposág, kreativitás);
- A rövid távval szemben legalább középtávban gondolkodás.

A fejlesztési pillérei

A fenti jellemzők és fejlesztési alapelvek alapján a DUPLO projekt három olyan pillért fogalmazott meg, amelyekre a térség gazdasági fejlődése épülhet, a társadalmi és demográfiai jellemzők javítása és a természeti környezet fokozott védelme mellett. A pillérek egyformán fontosak, és a térség bármely fejlesztési kezdeményezésének mindhárom pillérrel összhangban kell lennie. A három pillér mentén történő párhuzamos és összehangolt fejlesztés ugyanakkor várhatóan szinergikus hatásokkal jár és megsokszorozza a térségben eszközölt területfejlesztési beruházások értékét. Nem teszünk javaslatokat az

egyes pillérekben konkrét lépésekre, az ajánlások mindhárom pillér kölcsönös használatára vonatkoznak.

Nem várható, hogy bármely megnevezett fejlesztési irányzat rövid távon visszafordítja a negatív társadalmi-gazdasági tendenciákat. Sokkal inkább szolgálják a térség gazdasági kapacitásainak újjáépítését, vagy legalább a jelenlegi szintek fenntartását.

1. pillér. Helyi termékek kisüzemi előállítás

Mivel a térségben a mezőgazdaságnak kiválóak az adottságai, ezt érdemes kihasználni és építeni rá. Van a térségben most is mezőgazdasági potenciál, de arra többnyire a nagybirtokok és az intenzív termelés dominanciája jellemző (elsősorban a magyar oldalon). A mezőgazdasági nagyüzemek csekély foglalkoztatási hatással vannak a helyiekre – az élőlínyt gépesítéssel pótolják. Ugyanakkor komoly szennyező forrást jelentenek (talaj és talajvíz). A nagyüzemi mezőgazdasági termelés erőssége a hatékonyság és – legelsősorban – a piacokhoz való hozzáférés. Emiatt jövedelmezőek és a modern technológiák alkalmazása ellenére még mindig jelentős (bár egyre csökkenő mértékű) foglalkoztatási szerepük van.

Annak érdekében azonban, hogy magasabb legyen a foglalkoztatás és a mezőgazdasági tevékenységekből származó haszon eloszlása egyenletesebb legyen, a DUPLO projekt a kisüzemi mezőgazdasági termelés erősítését javasolja, a helyi iparhoz és turizmushoz kapcsolódva. Ez egybevág a másik két pillérrel is. A helyi (friss és feldolgozott) élelmiszeripari termékek iránti kereslet nő, elsősorban a magasabb jövedelemmel rendelkező fogyasztók körében. A helyi termékek piaca sajátos: legtöbbször közvetlenül kerülnek értékesítésre, vagy csak egy közvetítő található a termelő és a fogyasztó között. A piacra lépés feltételeinek javítása érdekében a helyi termelők gyakran összefognak, és értékesítési szövetséget hoznak létre.

A helyi termelésnek és értékesítésnek három irányzatát célszerű megkülönböztetni. A három irányt összetettség, tudás, vállalkozói hozzáállás, minőség és gazdasági érték alapján három egymást követő és egymásra épülő szintnek tekinthetjük.

A helyi élelmiszertermelés három iránya a következő lehet:

1. helyi közintézmények (például iskolák) igényeinek kielégítése (ez összeköthető a közmunkaprogramokkal);
2. a magas minőségi elvárásokkal és különleges ízléssel bíró egyéni vásárlók alkotta rés piacok számára készült helyi termékek;
 - a. a nagyvárosok (Pécs, Eszék) kereslete számára előállított helyi termékek;
 - b. a helyi turizmus kereslete számára előállított helyi termékek;
3. igen magas minőségű nyersanyag előállítása (pl. hús, tejszín, vaj) különleges igényekkel jelentkező vásárlók (pl. ínyenc éttermek) számára

A helyi közszolgáltatások (vagy akár saját szükséglet) számára történő termelés tekinthető az első lépcsőfoknak. Ez ma is gyakran kapcsolódik össze közmunkaprogramokkal. Ennek a szintnek nem elsődleges célja a piacra jutás, a felesleg kerül értékesítésre, a fő hozadék a belső szükséglet kielégítése. Így ez a lépcsőfok csekély közvetlen hatással bír a térség gazdasági fejlődésére, de megalapozhat olyan összetettebb üzleti tevékenységeket, amelyek akár a globális piacon is versenyképessé válhatnak.

A második és a harmadik lépcsőfok a piac felé irányul, a kettő közötti különbség a minőségből, a piac típusából (helyi vagy globális), illetve a hozzáadott marketing-értékből adódik. A második lépcsőfok termékei fogyasztók mindennapi igényeit elégítik ki, és alternatívái lehetnek a nagyüzemi termelésben előállított termékeknek – bár sokszor jobb minőségűek azoknál. A helyi lakosság nem elégséges vásárlóerő ezeknek a termékeknek, így hagyományos vagy alternatív értékesítési láncokon keresztül vagy közvetlen értékesítéssel szükséges a nem közvetlenül helyi, de közeli piacokat elérni. A harmadik lépcsőfok

termékei különleges minőséget képviselnek, és nem helyettesíthetők a nagyüzemi termékekkel. Specifikus (globális) rés-piacot kell találni az értékesítésükhöz.

Mindhárom lépcsőfokhoz meg kell teremteni a termelés és értékesítés alapvető feltételeit: termőföld, a helyi szereplők motiváltsága, szaktudása, termelési eszközök, a termelést és értékesítést összefogó menedzsment a termelés mennyiségi és minőségi folytonossága.

A helyi mezőgazdaság és a helyi feldolgozóipar egymástól függenek, és a magasabb hozzáadott érték, valamint a jövedelmek kisebb szezonálitása és magasabb élőlátás-igény elérésének érdekében a kis léptékű helyi szintű feldolgozóipart a mezőgazdasággal párhuzamosan érdemes fejleszteni.

A helyi piacok a helyi termékek fő bemutató helyei, és számos fajtájuk létezik: tematikus piacok, esti piacok, öko-piacok stb. Megfelelő fejlesztéssel és támogatással komoly turisztikai attrakció válhat belőlük.

2. pillér. Alternatív turizmus

Az alternatív turizmus a másik két pillér (helyi termelés és természetvédelem) közti kapocs lehet, a térség termékeinek és természeti értékeinek különleges piaca. A turizmus ugyanakkor nem tekintendő az adott térség önálló fejlesztési irányának: csak kiegészítő jellege lehet, és a másik két ágazathoz kell kapcsolódnia.

A természetvédelem, annak ellenére, hogy potenciális vonzerőt jelent az alternatív turizmus számára, egyben a térségnek a turizmusban való intenzívebb hasznosítását gátló tényezőnek is tekinthető. Különösen szigorú korlátozások élnek a Dráva folyó használatára vonatkozóan a magyar oldalon, illetve a nemzeti parkok területén. Ugyanakkor a szigorúan védett értékek marketingje rendkívül gyenge, és Duna-Dráva Nemzeti Parknak a magyar oldalról tett erőfeszítései ellenére a térség természeti látnivalóiról még mindig igen kevés az információ.

A helyi termékek, a másik potenciális turisztikai vonzerő, ritkán jelennek meg a turisztikai létesítményekben. Néhány gasztronómiai jellegű eseménytől eltekintve a térség turizmusa nem használja ki a helyi termékek által kínált előnyöket.

A térség számos (kulturális, természeti stb.) vonzerővel rendelkezik, ezek azonban igencsak elszórva találhatók a térségben, és kevés a különleges jelentőségű látnivaló vagy vonzerő. A vonzerők összekapcsolása egymással ezért különösen fontos az erősebb turista-csalogató hatás érdekében. A kisebb jelentőségű látnivalók mindazonáltal alternatív programpontok lehetnek a jelentősebb turisztikai attrakciók látogatói számára. Ez esetben az élmény érték és az eléréséhez szükséges idő és költség (ár-érték arány) alapján várható a tényleges kapcsolódás.

A kulturális turizmus jelenleg felfutó szakaszban van és egyre nagyobb érdeklődés övezi. A kulturális örökségben és a hozzá kapcsolódó kulturális turizmusban még kiaknázatlan lehetőségek rejlenek.

Végezetül a térség úthálózata rendkívül gyenge minőségű, és különösen problémát jelent, hogy a Dráva folyó nagymértékben gátolja a két oldal közti mozgásokat. Ez a turizmusra is hatással van, a probléma megoldása azonban nem a regionális szint kompetenciája. Másfelől viszont alternatív útvonalak (pl. kerékpárutak, gyalogos és lovastúra-útvonalak) egyszerűbben kialakíthatók, és ha ezek láthatók, ismertek a látogatók számára, jelentős szerepet kaphatnak a vonzerők összekapcsolásában, illetve maguk is vonzerő válhatnak.

3. pillér. Természetvédelem

A természetvédelem szorosan kapcsolódik a térség gazdaságához (mezőgazdaság, feldolgozóipar, faipar, turizmus, szolgáltatások stb.) és ebben az értelemben a majdani gazdasági tevékenységek előfeltételét is jelenti. A környezet pusztítása (pl. ellenőrizetlen fakitermelés vagy vízszennyezés) bizonyos ipari tevékenységek végét is jelentheti. A helyi termelés és turizmus ugyanakkor csak gyengén kapcsolódik a természetvédelemhez, és ennek oka valószínűleg a különböző érintettek súlyos érdekellentéte.

Lehetséges fejlesztési eszközök - a szinergiák kiaknázása

A következő javaslatok az egyéni szereplőket és a döntéshozatal helyi szintjét célozzák meg:

A magas minőségű élelmiszeripari termékek (vagy nyersanyagok, illetve kész- vagy félkész termékek) helyi termelői és a kereskedelmi szereplők (internet-alapú kereskedelem, termelői piacok, éttermek, forgalmazók-közvetítők, exkluzív élelmiszerboltok stb.) közti értéklánc létrehozásának támogatása.

A helyi élelmiszertermelés és a helyi turizmus együttműködésének erősítése

A helyi termelők motivációjának és kompetenciájának emelése, illetve az értékesítés modern formáinak (pl. Internet) megismertetése

A látogatók számára vonzerő-csomagok létrehozása a látnivalók, a termékek és a turisztikai létesítmények közti kapcsolat megteremtésével:

- alternatív útvonalak segítségével - az útvonalak maguk is vonzerővé válhatnak (pl. kérekpárutak, gyalogos és lovastúra-útvonalak)
- szervezett utak vagy rendezvények segítségével, amelyek végigvezetik a látogatókat a vonzerő-láncon
- meglévő vonzerők mellé újabb, akár más típusú vonzerők telepítésével

A Dráva-térség közös imázsának megteremtése és marketingje

A Dráva-térség termékei (és szolgáltatásai) védjegyének megalkotása, minőségellenőrzési háttérrel ellátva

Internetes alapú promóciós és információs eszközök alkalmazása (A DUPLO Platform létrehozása ezt a célt szolgálja)

- A térség szolgáltatásainak, termékeinek, természeti értékeinek és vonzerőinek támogatása

- A térség szereplőinek hálózatba tömörítése

A térség szereplői közötti bizalom erősítése (határon innen és túl). A gazdasági érdek mellett a puha tényezőknek, baráti kapcsolatok erősítése

A kommunikáció erősítése a Dráva-térségen belül, illetve más hasonló helyzetben lévő térségekkel vagy területekkel

Szervezeti háttér

Mivel a Dráva-térség határon átnyúló teret alkot és nem hivatalosan elfogadott fejlesztési egység, célszerű lenne létrehozni egy transznacionális, független (és nonprofit) szervezetet vagy egyesületet a térségben folyó tevékenységek támogatására és összefogására és a már meglévő közös eszközök használatára, valamint a már megvalósult, határon átnyúló projektek eredményeinek fenntartására és hasznosítására. A szervezet állhat több, kisebb területeket lefedő vagy specifikus szerveződések közül is.

A szervezet működésében a LEADER megközelítésnek kell érvényesülni, azaz az ágazati szempont helyett a területi szempontot kell képviselnie és folyamatosan kell keresnie a helyi szereplők minél szélesebb körű bevonásának lehetőségét.

Bármilyen stratégia vagy projekt megvalósításának *legfőbb előfeltétele* egy, a hálózatépítést, közös promóciót, kommunikációt és főként a fejlesztési tevékenységeket összefogó szervezet megléte.

Szerzők

Póla Péter (MSc, közgazdász, Regionális Tudományi PhD) a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetének (www.rkk.hu) tudományos munkatársa. Fő kutatási területe a helyi gazdaságfejlesztés, az élelmiszertermelés és -értékesítés alternatív módjai, valamint általában véve a vidékfejlesztés. E-mail: pola@rkk.hu

Suvák Andrea (MSc, közgazdász) a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetének (www.rkk.hu) tudományos segédmunkatársa. Kutatási területe a természeti környezet és a területi tervezés egymásra hatásának vizsgálata, valamint a rövid élelmiszerellátási láncok, helyi gazdaságfejlesztés, vidékfejlesztés. E-mail: suvak@rkk.hu

Varjú Viktor (PhD, Földrajztudomány) a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetének (www.rkk.hu) tudományos munkatársa. Kutatási területe a regionális fejlesztés társadalmi vetülete, megújuló energia és környezetvédelmi összefüggései, valamint környezetszociológia. E-mail: varju@rkk.hu

Gyüre Judit (MSc, Földrajz) a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézetének tudományos segédmunkatársa. Fő kutatási területe az egyetemek és városok társadalmi-gazdasági és kulturális egymásra hatásának vizsgálata Közép-Európában. E-mail: gyurejudit@gamma.ttk.pte.hu

Biljana Đanković (MSc, közgazdász) az Eszék-Baranyai Regionális Fejlesztési Ügynökségnél (www.slavonija.hr) dolgozik projektmenedzserként. Fő szakterülete a stratégiai tervezés és az EU-s projektek előkészítése és megvalósítása, főként regionális- és vidékfejlesztés témakörben. Ezen kívül a KKV-kkal és általában véve az üzleti szektorral is foglalkozik. E-mail: biljana.dankovic@obz.hr

Brigita Ivoševac az Eszék-Baranyai Regionális Fejlesztési Ügynökségnél (www.slavonija.hr) dolgozik projektmenedzserként. Főként az EU-s projektek előkészítésével és megvalósításával foglalkozik, azon belül a humánerőforrás-fejlesztéssel, valamint regionális- és vidékfejlesztéssel. Érdeklődési körébe tartozik a civil szektor vizsgálata is. E-mail: brigita.ivoševac@obz.hr

Ana Nemet Đurđević (LL.M.) az Eszék-Baranyai Regionális Fejlesztési Ügynökségnél (www.slavonija.hr) dolgozik projektmenedzserként. A környezeti témájú, valamint a regionális- és vidékfejlesztést célzó EU-s projektek előkészítése és végrehajtása tartozik a fő tevékenységei közé. Ezen kívül az üzleti szférával, különösképpen a munkaerőpiacsal és foglalkoztatással kapcsolatos jogi ügyekkel foglalkozik. E-mail: Ana.Nemet-Durdevic@obz.hr

Matija Moharić (MSc, közgazdász) a Csáktornya Városi Fejlesztési Ügynökség (www.cakra.hr) munkatársa, projektmenedzserként dolgozik. Fő területe az EU projektek megvalósítása, üzleti tervezéshez kapcsolódó elemzések, valamint KKV támogatási rendszerek. E-mail: matija.moharic@cakra.hr

Sindler Csaba (környezetmérnök) vízgazdálkodási ügyintéző a Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóságon (www.ddvizig.hu). Feladatkörébe tartozik a felszíni vízkészlet gazdálkodás, hazai és nemzetközi projektek vezetése, koordinálása és az EU Vízi Keretirányelv (2000/60/EU) végrehajtása. Email: sindler.csaba@ddvizig.hu

Schubert József (okl. építőmérnök) osztályvezető a Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóságon (www.ddvizig.hu). Feladatkörébe tartozik a (Vízvédelmi és Vízyűjtő-gazdálkodási) osztály tevékenységének irányítása, ami magába foglalja a felszíni és felszín alatti vízkészlet gazdálkodást, hazai és nemzetközi projektek előkészítését és megvalósítását, az EU Vízi Keretirányelv (2000/60/EU) végrehajtását, szakvélemények kiadását, stb. Email: schubert.jozsef@ddvizig.hu

Design és tördelés: **Neno Kern**

© Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete, Eszék-Baranyai Regionális Fejlesztési Ügynökség, Csáktornya Városi Fejlesztési Ügynökség, Dél-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság 2014

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete.

Pécs, 2014